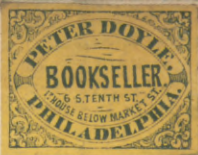

p. 806.

file
~~450~~
170/2

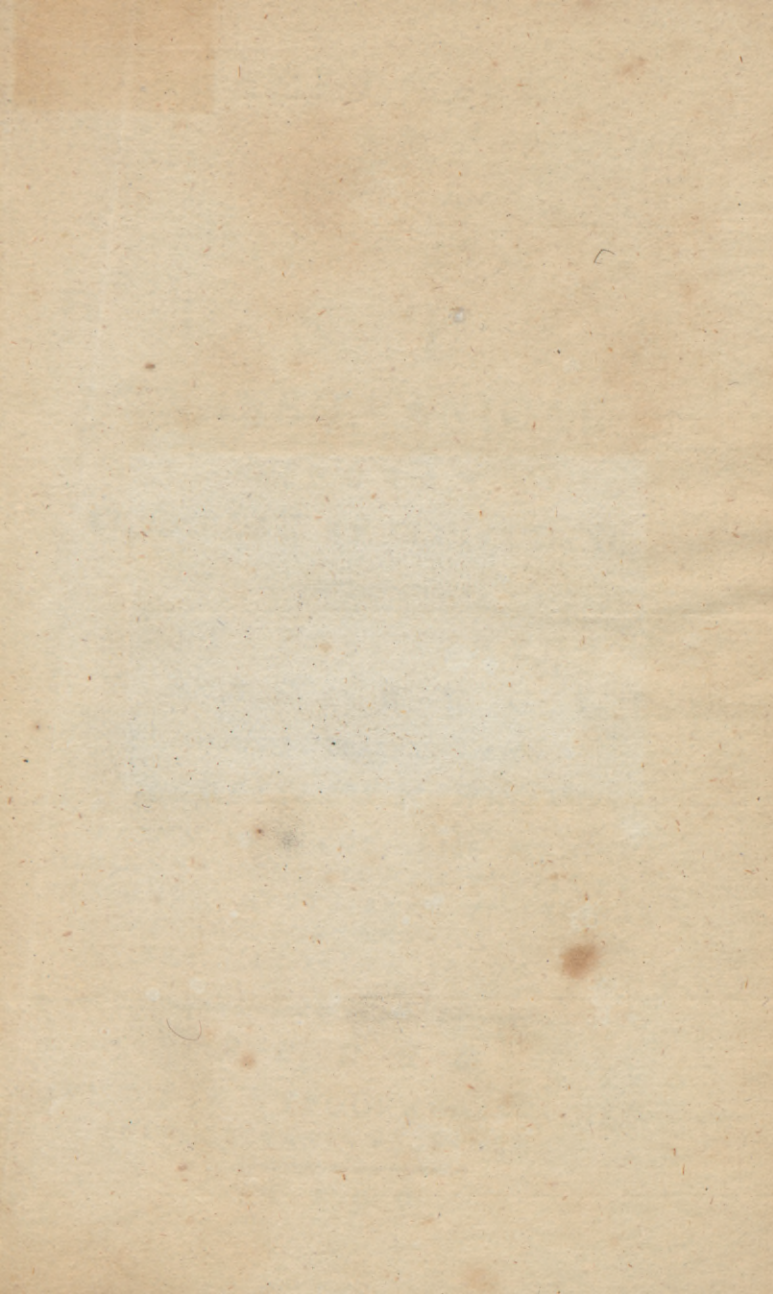

Surgeon General's Office

LIBRARY

Section, *Pest.*

No. *51840*

ADAMI CHENOT
CONDAM S. C. R. A. M. A CONSILIIIS
MEDICIS ET TRANSILVANIAE
PROMEDICI

HISTORIA
PESTIS
TRANSILVANICAE

ANNORVM
CICICCLXX ET CICICCLXXI.

OPVS POSTHVMMVM
I V S S V R E G I C

EDIDIT ET PRAEFATVS EST

FRANCISCVS SCHRAVD

S. C. R. A. M. A CONSILIIIS MEDICVS
DIRIGENS NEGOTIORVM PESTIS PER
DITIONES AVSTRIACAS MEDICINAE
PROFESSOR PESTANVS PVBL. ORD.
SOCIET. MIN. IENENSIS SODALIS.

B V D A E 51840

SVMTIBVS TYPOGRAPHIAE REG.
VNIVERSITATIS PESTINENSIS.

ADAMI CEMENT
LONDON & NEW YORK
AGENTS AT THE
MILLS

HIS 1871
P E S T I S

FRANCO-AMERICAN
AGENTS
LONDON & NEW YORK

NEW YORK
175 N. 2nd St.

FRANCO'S BROTHERS
LONDON & NEW YORK
AGENTS AT THE
MILLS

NEW YORK
175 N. 2nd St.

M.K.

ILLVSTRISSIMO
DOMINO DOMINO
IOSEPHO ISZDENCZY
DE
M O N O S T O R
INSIGNIS ORDINIS S. STEPHANI
REGIS APOSTOLICI
COMMENDATORI
ET
THESAVRARIO
SACRAE CAES. REGIAE APOST. MAIESTATIS
ACTVALI STATVS
C O N S I L I A R I O
DOMINO ET MAECENATI
GRATIOSISSIMO.

THE LAST

OF THE

REIGN OF

CHARLES

THE SECOND

BY

JOHN

AND

THE

REIGN OF

CHARLES

THE SECOND

BY

JOHN

ILLVSTRISSIME !

*E*am passim queruntur esse meritorum sortem, ut, cum multis in casibus illa damno etiam, atque noxae cedant iis, qui per eadem inclarescere, atque prouehi debuissent; in non paucis aliis, etiam quum omnino haberi eorundem rationem cernimus, tamen longe infra dignitatem consistant proemia, quae solent manere bene meritos, neque emolumentum ex eorum labore in patriam promanantis magnitudini spec-

ci-

ILLVSTRISSIME!

cimen publicae gratitudinis respon-
deat.

Si haec domi nostrae aliter sunt;
si, uti primum quis apud nos bene de
publica re meritus fuit; ita eundem
vberes laborum suorum fructus, et
multiplices regiae munificentiae tesse-
ras tulisse vidimus; tum id quidem
TIBI in primis, VIR ILLVSTRIS-
ME! TVAE *sive indagini factorum,*
sive in iis pensandis aequitati deberi
omnes

*omnes confitentur, qui, vnice intentus
in regis, regnique commoda, facile
intelligis, tunc demum illa summis bo-
ni cuiusque viribus promotum iri, si ad
inuitamenta virtutis, probique animi
honestae emolumentorum incitamenta
accesserunt.*

*Huius, quod diximus, TVI studii
proemiandorum meritorum cum infinita
specimina sunt; tum vero elucet illud in
hoc ipso etiam opusculo, quod vt ty-
pis*

*pis edendum curarem, nomine regio
praeceptum accepi. Decem adeo anni
sunt, ex quo occubuit celeberrimus
Chenotus, postque utilissimam ope-
ram, rebus pestis excolendis loca-
tam, et manuscripta complura eodem
pertinentia, et sobolem tenuiter dota-
tam reliquit. Emortua etiam esse viri
optimi memoria poterat existimari.
Nunc auctoritas TVA labores pene
consepultos in lucem prouocat, et ma-
gni-*

gnifica largitatis regiae dispensatio haereditibus vberem, omnique adeo expectatione sua maiorem mercedem imperit, vt satis appareat, non antiquari apud nos ius, atque dignitatem meritorum, eamque esse consiliorum, quibus res nostrae gerantur, aequitatem, quae utilium laborum emolumenta velit ipsis etiam posteris adserta transcribere.

Eius-

Eiusmodi specimina largitatis regiae non possunt non plurimos alios ad curandam publicam rem, ad prouehenda patriae commoda prouocare, sique TV, quae est TVA modestia, passim deprecariis testificationem grati animi pro eo, quod TV tantum officii tenore TE fecisse potes ex vero adserere; tamen non potes non una perfrui summo sensu voluptatis, quem TIBI conscientia contentionis publicae, talibus exem-

*exemplis excitatae, debet vbertim suffi-
cere.*

*Me, quem summis abs TE benefi-
ciis ornatum passus es nomini TVO
hocce opusculum inscribere, oportet hac
in re magis ex mente TVA; quam pro
animi mei sensu versari: sique adeo non
sustineo promere testificationes grati-
tudinis, qua TIBI me plurima TVA
de me merita obstrinxerunt; boni, ve-
lim, consule vota, quibus me TVIS
sub*

*sub auspiciis pro salute publica, pro
seruitio principis optimi, pro curandis
carae patriae commodis aeternum de-
uincio, quaeue dudum animo concepta
hocce potissimum loco, hacce publica
occasione enunciare me debere existi-
maui.*

ILLVSTRITATIS TVAE

perpetuus cultor
FRANCISCVS SCHRAVD.

Pestini, Kalendis Junii

MDCCIC.

PRAEFATIO.

ADAMUS CHENOTUS Luxemburgi Belgarum anno CIO. IOCC. XXI. tenuiore loco natus, parentem molitorem habuit: domi humaniores literas, & philosophicas disciplinas doctus, subinde Viennam transtulit se, ut cive suo, magno Swietenio, qui, sub idem tempus eodem evocatus, cum celebritate doctrinae magnam ad principem augustam auctoritatem copulavit, præceptore, atque mæcenate uteretur.

Anno seculi quinto, & quinquagesimo pestis contagium, e Valachia finibus in vicinas Transilvaniae oras illatum, resedit in coronense Valachorum suburbium, brevique ex pestis renunciandae tergiversationibus, ex hominum indocilitate, obstinatione, socordia late

---

late cœpit grassari. Providentia augusta sub ipsis mali initiis CHENOTUM e Swiëtenii commendatione mittit in Transilvaniam, faciendæque pestis medicinæ destinat. Tarda e gratiosis per prima tempora, ac pene legalibus pestis addubitationibus usura maturati auxilii fuit. In sextum mensem perpetuus est locus medicorum de mali præsentia addubitationibus: in sextum mensem incolarum coronensium conamina negandæ, occultandæque pestis eminent super cibiniensis, qui negotia sanitatis curabat, magistratus indagibus, ac mense tandem Majo anni consequentis CHENOTUS Coronam, mali sedem, accedit.

Si contagii late diffusi non difficilis, atque anceps esse diagnosis potuit; contra in eo viri sive animus, sive in dicendo atque demonstrando vis eminuit, quod & a profitenda peste plurimorum aliorum obtrektionibus nequaquam passus est sese cohiberi, & rem tanto tempore disputatam

---

tam ita asseruit, ac definivit, ut nullæ deinceps aliter docentium voces possent audiri.

A diagnosi pestis ad curam mali converti medicum oportuit. Ea tum erant tempora, ut magis curandis ægris; quam sanis conservandis occupandi esse medici viderentur, & omnino eo res Coronensium pervenerant, ut non sit mirandum, iis sub adjunctis parum satis adlaboratum esse in studio paucorum ægrorum habendorum, cujus artem posteriora demum ipsius nostri CHENOTI conamina magis evolvere debuerunt.

Sed vero in ipsis ægris curandis plurimæ se solerti quantumvis medico difficultates offerebant. Rudis valacha gens (in eam enim potissimum sæviebat pestis), ipsi Saxones detestabantur medentis auxilium, & abhorrebant a remediis: magistratus, quem oportebat necessaria sufficere, servandoque rerum ordini præesse, aut negabat, aut tardabat operam; truncabat
sub-

---

runt; tamen tres quintæ ægrorum partes redditæ sanitati sint.

In primos usque menses anni quinquagesimi septimi duraverunt occupationes CHENOTI coronenses, quæ ultimo tempore, nullis jam ex peste ægris præsentibus, potissimum in extirpando pestis fomite, in comburendis utensilibus, depurandis, quas incolæ interea vacuaverant, ædibus ponebantur.

Eam CHENOTUS in toto negotio & medici scientiam, & viri gravitatem, & negotiorum pestis gerendorum usum probavit, ut facile appareret, futuris quoque casibus ejus operam plurimum valituram. Itaque nominatur contagionis physicus pro principatu Transilvaniæ, & assessor commissionis, quæ Cibinii negotia sanitatis procurabat, quo in officio, quid agendum quoque in casu salutem publicam attinente esset, ad civiles magistratus referebat, & officiosis in negotio sanitatis literis, quæ ad ce-

*

tera

---

tera ditionum aultriacarum subsellia mitterentur, præerat.

Ita cum se rebus pestis futuro quoque tempore curandis destinatum sentiret CHENOTUS, quo erat sive zelo implendi muneris, sive ardore servandorum civium, videtur jam tunc iniisse consilium, cujus deinceps in omni ejus vita tot vestigia reperimus, ut rerum ad pestem quoquomodo pertinentium doctrinam totis suis viribus excultam præstaret. Primum quod in hoc genere posset ab eo proficisci, erat illud, ut, quas nuper de pestis indole, atque morbi curandi methodo observationes fecisset, & redigeret in ordinem ad usus proprios, & aliorum instituendorum causa in lucem proferret. Quo quidem labore CHENOTUS ad summam suam commendationem defunctus est. Edidit anno sexto & sexagesimo tractatum de peste, *) sermone

---

*) Titulus libri est: Adami Chenot Philosophiæ, & Medicinæ doctoris, rei sanitatis tran-

---

rum, quibus prohibendis non sufficeremus. Ita cum pessimo casui prospectum esset; conversus est vir cl. ad constituendam coer-
cendæ, domandæ pestis disciplinam, cujus
multiplices, qui hucusque erant, nævos
unius anni attenta observatio commonstra-
vit. Hæc erat viri assidui occupatio per
eas horas, quas publicæ muneris functio-
nes reliquas fecerant, magisque saluti
publicæ; quam rei familiaris incrementis
intentus maluit versari in loimiatrorum
scriptis; quam privata praxi ditescere.
Quo in labore cum summa diligentia con-
quireret, quidcunque a plurimis inde se-
culis proditum circa pestem esset; addidit
majorum præceptionibus limam maturi,
defecatque judicii, atque sicut pro dita-
rum a diversissimis observationum combi-
natio ad multas agendi normas scrutato-
rem perduxit; ita, quid deinceps demum
capiendis observationibus definiendum, at-
que decernendum restaret, sive ex mul-
tiplici, quæ passim offerebat se, opinio-
num

---

num diffensione, five e compertis veterum præjudiciorum hallucinationibus præsignabat.

Ita pene optandum erat, ut nova pestis videndæ occasio viro cel. fieret. Quo magis erat alienus ab eo, ut, quas circa pestis domandæ methodum e multiplici lectione conjecturas animo præfagiente concepisset, eas, nullo experimento comprobata, vellet agendorum normas prædere; eo certius licebat sperare curaturum, ne qua faciendi, quod ad dubias quæstiones decidendas quoquomodo idoneum esset, periculi ulla occasio inutilis elaberetur.

Anno seculi septuagesimo ex occasione belli, quod Turcos inter, atque Russos summa cum atrocitate gestum est, pestis per omnem Valachiam, ac Moldaviam difunditur, tandemque in ipsam Transilvaniam triplici adeo via penetrat se: sex districtus, possessiones sedecim fœdantur contagio: five ex specimine stragium in vicinis provinciis editarum, five e dome-

---

fica, quæ fuit sub initiis mali, propagandi rapacitate magna toti Transilvaniæ clades videbatur imminere. Sed CHENOTUS, præterito labore satis contra periculi magnitudinem comparatus, cum procurandæ separationis regulas, justis capitibus distinctas, medicis sibi obnoxiiis mature tradidisset, & furori præteritorum temporum, in utensilibus, quæ fomite pestis fœdata essent, comburendis posito, gratiosam lavandi assiduitatem substituisse; cum in negotio extirpandæ pestis non vitæ tantum; sed etiam facultatum servandarum idoneam rationem habuisset; devincto hisce modis incolarum in propriam salutem obsequio brevi eo pervenit, ut illic quidem malo passim grassanti modum poneret; hic idem intra primas cædes cogeret consistere; ut, vicinis provinciis per plures annos cum pestis calamitate conflictantibus, eadem jam per initia consequentis anni tota Transilvania extorris haberetur; ut facta hominum in integro principatu ex peste jactu-

---

ra longe infra eum numerum confisteret, qui mediocri quocunque affinium regnorum oppido censeretur.

Non potuerunt sua tantis meritis præmia apud æquam factorum æstimatricem Mariam Theresiam deesse. CHENOTUS donatur numismate aureo primæ classis, & tertio post anno, ex prima occasione vacantis officii, protomedicus Transilvaniæ renunciatur.

Iam ita & a majorum doctrina, & a proprio rerum usu comparatus erat CHENOTUS, ut non tuto tantum; sed etiam se cure posset prodire in publicum, malique pestis coercendi, opprimendi præceptiones proferre. Quo minus id mature privatim faceret, suoque studio velificaretur provehendæ humanæ rei, illud in primis prohibebat, quod sub idem tempus de constituenda pestis disciplina publice cœpit cogitari. Si minus ad propriam gloriam; magis certe ad publicam salutem, atque

---

emolumenta civitatum omnium videbatur
symbolam suam eodem collaturus.

Primus, ut par erat, hocce in negotio CHENOTUS noster cœpit audiri, jus-
susque est nomine regio super iis, quæ in
politia pestis emendanda, mutanda essent,
quas manco normalium præteritorum cen-
sui novas præceptiones addere oporteat,
sententiam proferre.

Vir humanæ rei studiosissimus ea nor-
malium præteritorum placita primo omnium
notare se debere existimavit, quæ cum ad
pestem superflua essent; alia nexus socialis
commoda, & liberam vitæ usuram multum
affligerent. Perpetuas contra Turcam pe-
stis causa excubias, perpetuas commercii
interpellationes, nimiam periodi contuma-
cialis longitudinem, acerbam rerum, quæ
fomite pestis scaterent, comburendarum
necessitatem reprehendebat.

Sed enimvero in coordinanda hac,
quæ futuris usibus præsto esset, disciplina
pestis id tum insuper initum erat consilium;
ut,

ut, quæ præcepta daret CHENOTUS, subinde aliorum per ditiones aultriacas medicorum scrutinio subjicerentur: negotium summi momenti omni ex parte pensandum videbatur. Consilium uti magis anxia pestis avertendæ cura; quam apposita quæstiti adminiculi conditione commendabile fuit; ita destinatione sua prorsus excidit. Gnarus rerum ad pestem pertinentium unus tum pene in nostris provinciis erat CHENOTUS, aut ita certe versatus in hocce negotio, ut nemo facile posset cum eo contendere: transilvani medici, CHENOTTI laborum focii, eadem cum ipso senserant: ad censendam hujus viri sententiam accedebant alii minus periti harum rerum, magisque quæsitam aliis nominibus auctoritatem; quam propiorem contagii cognitionem ad arbitrium adferebant: uti pronum erat prospicere, vel ipsam invidiam multorum intercessuram novis unius præceptionibus; ita numerus ipse tuebatur censorum errores, & insolentis, ad quam humanitatis sensus

CHE-

CHENOTUM ferebat, doctrinæ reprehensionem inveteratus pestis metus non tutam modo; sed etiam probabilem fecerat.

Ita cum doceri a medicis vellent dictasteria, cum in eorum dictatura cuperent adquiescere, ac secura esse; magis etiam conturbari debuerunt, quum juxta metum pestis etiam infinita de habendis contra eandem auxiliis dubia, parum antea cognita, percellerent, proque plano, ac simplici, quem sperabant magistratus, normalium præceptionum tenore farraginem contradictionum acciperent.

Non potuit eferens se undique medicorum contra sententiarum vox certum doctrinæ suæ CHENOTUM opprimere: imo vero eo magis adferendam sibi esse suarum præceptionum veritatem vir humanæ rei studiosissimus existimavit; quo magis doluisset ereptum iri civibus suis illa emolumenta quibus, quærendis præteritos vitæ annos tanta cum alacritate, tanta cum sua jactura impenderat, quibus inventis

tan-

---

tantopere sibi gratulabatur. Quo magis obtrectatores sui nitebantur annosis præjudiciis; eo magis explicabat vim observationum præsentium: quo magis ex memoria præteritarum cladum, ex pristina panici terroris consuetudine intercedebant definiendæ, & securis limitibus describendæ pestis disciplinæ; eo magis e novissimis successibus commendabat humanarum contra virium confidentiam; eo magis cum necessario paucarum quarundam dispositionum rigore multarum aliarum, quæ superflue essent, missionem necesse debere perorabat.

Hæc medicorum, qui diversis in provinciis degerent, disceptationes cum datis missisque dicasteriorum via literis gererentur; id insuper habebant magni incommodi, quod omne negotium concinnandi, cujus proximo quoque tempore necessitas esse posset, normativi summopere morabantur. Anuo quinto, & septuagesimo prima in hoc genere sententia dicta a

---

CHENOTO est: anno primo, atque octuagesimo nondum ad habendam, qua magistratus civiles adquiescerent, agendorum normam fuit perventum. Interea Josephus secundus imperium capessiverat. Is, finem rerum acceleraturus, CHENOTUM Vienneam evocat, nominat consiliarium sanitatis, sessionem apud consilium aulae bellicum, quod a pluribus jam annis omnibus pene contra Turciam limitibus præerat, designat, jubetque coram disputare sententias suas cum facultate medica viennensi, cujus arbitrio objectum omne subduci non prorsus posse videbatur.

Inter illa dogmata, quæ circa doctrinam de contagio pestis ultimis annis proposuit CHENOTUS, novum, atque insolens præ ceteris erat illud, quod, licet vestes ab hominibus, qui pestem haberent, portatas summa transplantandi contagii infamia notaret; tamen a mercibus, quales e Turcia ad nos deferuntur, omnem transferendi simul contagii facultatem prorsus doceret

---

ret abesse. Omnium, quæ retro erant, pestium origines, a scriptoribus proditas, indagine critica perlustrans videbatur sibi comperisse, nulla causa eas ad qualiacunque mercium in provinciam illatarum genera; plurimis contra indiciis ad vestes potissimum, ad utensilia, ad homines ipsos referri oportere. Fatendum est (fuerunt enim mihi præ manibus sumpta ex archivo consilii aulæ bellici, quæ huc faciunt, CHENOTI scripta) fatendum est, inquam, multa cum veri specie virum in omni literatura pestis summopere versatum in hanc sententiam perorasse. Poterat addere, eam, quæ in contumaciarum ædibus ubique obtinet, methodum tractandarum mercium ita comparatam esse, ut omnino nihil pene valeat ad fomitem pestis, qui illis insit, extirpandum, ut adeo, cum nullo domestico exemplo sciamus per merces e contumacia missas contagium in provincias illatum esse, merito videatur inferri posse, ne

---

ne tum quidem infuisse fomitem mercibus, quum ad contumaciam advenerunt.

Sed probabilis ad medicos opinio ad publicam rem transferri nequaquam poterat. Itaque sive id sentiret denique **CHE-NOTUS**; sive acriter contradicentibus concedendum hac in re censeret, ut majorem isto etiam nomine in ceteris objectis apud ipsos audientiam haberet; non retractavit quidem opinionem, qui sibi ex longa eorum, quæ constituta vellet, persuasione magis; quam pro eo, constabat; sed tamen, ut illa fundamentum esset instituti civilis, non adursit. Itaque, cum earum, quæ ad avertendam pestem pertinerent, præceptionum summam, ulteriori facultatis medicæ viennensis epicrissi substerendam, certis capitibus novitus complexus esset, & subjecit merces necessitati moræ contumacialis, & in nupera, quam normativum anni septuagesimi defixisset, earundem tractatione nihil commutavit. Eo magis speravit fore, ut, quæ de minuen-

da

CHENOTI labor manu scriptus notitiæ causa communicaretur cum subselliis militiæ limitaneis, atque ita, ut magis hauriendæ doctrinæ; quam sumendis inde agendorum normis posset inservire. Ergo obsolevit labor, salutis publicæ destinatus, in archivis, & forte magis; quam consilio decem post annis perlatum est in manus meas, quem, sive monumentum doctrinæ præteriti temporis, sive adminiculum instituendi ævi præsentis, meo de peste firmissimo operi, quod statim a finitis negotiis scriptum nunc demum prelum subiit, inferendum existimavi.

Erant hæc ejusmodi, ut omnino despondere denique animo necesse sit eum, qui videat consilia sua, tantis laboribus parta, tanto verborum, atque argumentorum apparatu commendata, necquicquam esse. Sed forte sub idem tempus alia ex parte novi ad evolvendam porro quoque pestis doctrinam stimuli CHENOTO accesserunt. Anno sexto, & octuagesimo erumpit contagiosus

---

giosus morbus in Transilvania: Rosenviam primo; deinde Zeiden, & Holbach vicinos inficit: Josephus, qua erat cura servandorum civium, semotis arbitris, rescissis disceptationum tergiversationibus, CHENOTUM accersit ad se, in itaque coram consilia, & propositas agendorum regulas sua ipse manu chartæ consignat, schedamque cursore extraordinem profecto in Transilvaniam mittit, cum perpetuam paternæ sollicitudinis tesferam; tum vero felicem rei gerendæ magistram: namque & paucissima fuit hominum ex ea peste jactura, & omnis directi contagii fomes brevi extinctus est.

Novis jam ex hac regiæ confidentiæ testificatione animis ad interpellatos adversa forte labores reversus CHENOTUS est. Opus dudum destinatum, quod & theoreticam de pestis characteribus, de natura, ac propagatione contagii doctrinam complecteretur, & fomitis domum illati extinctionem omnibus, quæ hic obtinere soleant, adjunctis accommodatam evolveret; opus,

---

cui adornando omnia undique præsidia a plurimis retro annis conquiſiverat, quod omnia, quæ ſparſim prodidiſſet, tutandæ civium ſalutis adminicula complecteretur, conſummare aggreditur. Id altero poſt anno perductum ad finem eſt. Sed tunc Joſephum cæſarem longius Vienna abſentem alia negotia proſus occupaverunt. Itaque labor indefeſſi viri in eorum manus convenit, qui non putaverunt, anno octuageſimo octavo proferri in lucem poſſe præceptiones tractandæ peſtis, quæ ipſorum illorum auctoritate decem annis poſt, anno octavo, & nonageſimo, typis vulgatæ ſunt. Hoc nempe anno prodita Viennæ ſunt trattnerianis typis poſthuma CHENOTI opuscula, germanico ſermone ſcripta, quibus medicæ, & politicæ, quæ fieri debeant contra peſtem, diſpoſitiones exponuntur. *) Si hæc opuscula multorum
cir-

---

*) Titulus libri eſt: Adam Chenot's, der Medicin, und Philoſophie Doctors, geweſenen
Kö-

---

circa pestem inventorum gloriam nobis eripiunt, qui chenotiana doctrina carentes, nullo magistro, e solis curatæ observationis indiciis eodem pervenimus; tamen tantum abest, ut eorum editionem indignemur; ut potius id unice doleamus, potuisse aliquam esse in rebus humanis causam, quæ eandem editionem decem annos morata sit, quæ opus tam utile, tam ad omnium nostrum salutem comparatum tanto tempore potuerit publicæ rei subducere. Equidem, si nos, anno quinto, & nonagesimo profecti in Sirmium, planas illas, simplices, ac proxime ad praxin medico-politicam ducentes **CHENOTI** præceptiones, hocce opusculo expressas, habuissemus præ manibus; si ideas viri experti publicæ sanctionis auctoritas nostris magistratibus dudum cognitæ, atque familiares præstitisset;

Königl. Sanitäts Physicus in Siebenbürgen, hinterlassene Schriften über die ärzlichen, und politischen Anstalten bei der Pestseuche. Wienn bei J. Th. edlen von Trattnern. 1798.

Irreghinum, Sirmii oppidum, nequaquam duorum, & quod amplius, millium clade notatum haberemus.

Hoc opusculum, uti quidem typis expressum est, duodecim capita complectitur: in manuscriptis germanicis viri cel., quæ habeo præ oculis, invenio rudimenta capituli decimi tertii, quæ historiam pestis transilvanicæ anni LXX & LXXI expediunt: videtur res eo tempore gestas præceptionum prioribus capitibus comprehensarum specimen extare voluisse. Qui factum sit, ut istud caput in impresso opere desideretur, dicere non possum: sed omnino confido, gavisuros una mecum lectores esse, quod ejus ipsius historię exemplum latinum inter manuscripta CHENOTI inventum est, & gratam fore omnibus optimi principis nostri beneficentiam, quæ illud ab hæredibus redemptum voluit typis exscribi, hujusque laboris procurationem mihi demandavit, ut ita successu quoque suo æstimari possint præceptiones, quas gravis, atque

ma-

---

matura auctoris oratio omnibus, ut nullus dubito, probabiles fecerit.

Plerasque CHENOTI lucubrationes si-
ve in publicum proditas, siue magistra-
tuum usibus dicatas diximus. Oportet
unum adhuc viri assidui laborem commemo-
rare, qui si minus proferri in lucem potest;
tamen omnium maxime ostendit, quantum
aut viri studium fuerit excolendæ, atque
adeo exhauriendæ omnis de peste doctrinæ,
aut ejusdem qualiscunque in hoc objecto
sententia pondus debeat habere. Iam in-
de a prima, cui interfuit, peste transilvani-
ca diximus virum cel. conquirendis undi-
que majorum de peste placitis operam suam
destinasse: impiger viri animus in hocce
labore ad finem usque vitæ suæ persevera-
vit. Habui in manibus plicum magnæ mo-
lis, multis millibus phylirarum composi-
tum, excerptis scriptorum de peste sen-
tentiis conflatum: non tantum omnis ævi
medicos isthic notatos, & ex opinionum
varietate discretos inveni; sed alios quo-

---

que omnium temporum scriptores, historicos, philosophos, oratores, poetas, ut omnino nil videatur CHENOTUS intactum reliquisse, quod quoquo modo ad pestis doctrinam pertineret. Ita cum quotidie novas in literatura pestis accessiones faceret; nequaquam passus est eas indigestæ farraginis vice coacervari; sed, uti, quoties per occasionem licebat, iisdem ad stabiliendas sententias singulares utebatur; ita extant in iisdem manuscriptis rudimenta initi ad scribendam omnis ævi de peste doctrinam ordinis, ut magis morte intercifus labor esse; quam ejus perficiendi consilium defuisse debeat videri. Itaque redempta ab hæredibus eadem manuscripta rex augustissimus bibliothecæ claudiopolitanae muneri dedit, ibidem thesauri vice servanda interea; dum quis alter chenotus adjiciat animum ad consummandum laborem, atque humani generis commodo, & rei literariæ incrementis plenam pestis historiam exequatur.

Inter multiplices hosce, quos diximus, pro salute publica labores cum CHE-NOTUS ad annum ætatis octavum, & sexagesimum pervenisset; ex morbo, quem medici ejus temporis ad atram bilem motam referebant, mortuus est quarto idus Maji anno CIOCCCLXXXIX. Res familiaris viro præstantissimo tenuis fuit: namque, quo magis publicæ rei vacaret, abstinere se a privata praxi, quæ opes, atque emolumenta domestica sufficeret: quo minus congrua laborum præmia a civitate ferret; medicorum intercessione factum est, qui eorundem dignitati perpetuo obtrecebant. Ita ad collegarum invidiam; non ad publicam ingratitude tristior hoc nomine CHENOTI fors pertinet, cujus exemplo videmur posse discere, dari casus politiæ medicæ, ubi civitas melius adquiescat in experientia unius; quam in disputatione multorum; dari medicos, qui, dum pestem curare detrectant, affectant ejus

---

curandæ leges cernere; & denique sæpe
eos gloriæ rerum bene gestarum, meritæ-
que per id ad magistratus civiles auctori-
tati solere intercedere, qui rebus ipsis
gerendis, quoniam periculum habeant, no-
lint interesse.

ARGUMENTA.

HISTORIA PESTIS

	<i>Pag.</i>
In Districtu Coronensi	1.
<i>in Territorio Calibasonum</i>	<i>ib.</i>
<i>Rosnaviae</i>	10.
<i>in Novo Tohan</i>	13.
<i>in Tohan Vetere</i>	17.
in Districtu Fogarasiensi	21.
<i>in Butsum</i>	<i>ib.</i>
<i>in Magno Berivoi</i>	30.
<i>in Netot</i>	35.
<i>in Sarkaicza</i>	37.
in Sede Nagy - Sinkenfi	42.
<i>Rosundæ</i>	<i>ib.</i>
in Háromszék	48.
<i>in Xenodochio & Valle Bodzenfi</i>	49.
<i>in Körös</i>	72.
	<i>in</i>

	Pag.
<i>in Kováczna</i>	81.
<i>in Bodola</i>	86.
in Sede Csikensi	101.
in Sede Marufina	108.
De Repagulis, & Adjumentis ad- versus Pestem adhibitis	120.
Tabella summarium pestis transil- vanicæ ann. MDCCLXX & MDCCLXXI specimen exhi- bens	ult.

1. **I**facium, & Smailum, tractus Moldaviæ, quem Ister præterfluit, oppida, circumjectique vici prima pestis, de qua scribere aggredior, sedes fuisse perhibentur. An ex sicubi recondito, & sub belli tumultibus protracto mali fomite; an aliunde recens adlato, ignoratur.

2. Superiore autumno bellantes Ruthenorum, & Turcorum exercitus eam regionem tenuerant: hi contagione expertes flumen renavigaverunt; illi, late regionem populati, per Moldaviam, & Valachiam hiberna sumserunt, atque Iassii, Moldaviæ; & Bukuresti, Valachiæ metropoli-

bus prima, & secunda prætoria constituerunt. Ialsiis primum inter milites, dein & indigenas morbus se se exeruit, maculis nigris, mortis velocitate, & mortuorum frequentia insignis, pro febre castrensi habitus; at reapse pestis: nam mense Februario jam aliquot Moldaviæ superioris loca, inter cetera, Campum longum, suo nomine nota, funestabat. Pariter & Bukurestum: Ruthenorum enim velitum octo contubernales, mense Decembri, exiguo temporis intervallo, cita morte decesserunt. Ceteri progressus, & incrementa mali adulto demum vere Transilvaniis innotuerunt.

3. Adpropinquante exercituum educatione Moldavi, magis vero Valachi, & potissimum locupletiores Bukurestienles, securitatis ergo, versus Transilvaniæ fines catervatim confluxere: pars in ipsa limitum ora sub tentoriis manserunt; pars in submontanis Valachiæ vicis constituerunt; reliqui sanitatem probaturi xenodochia subiverunt.

4. Viarum, quæ Bukureſto in Tranſilvaniam ducunt, e commodiſſimis, & frequentiſſimis eſt in xenodochium terz-burgenſe. Venientibus ultimo occurrit Valachiaë vicus, Rukur nomine, ubi hebræa ſub finem Aprilis ex peſte deceſſerat. Is vicus exeunte Junio ſexaginta funera numerabat.

5. Ab inde ſurgentia montium juga Valachiam a Tranſilvania diſterminant, & territorium pandunt, diſtrictus coronenſis appendicem, montuoſum, in quatuor præcipuas valles diſcretum, familiis ſexaginta quinque ſupra ſexcentas, hinc & inde ſparſis, habitatum. Vernacule appellantur *Calibaſones*, ceu Caſarios dicas, ſive caſarum habitatores. Habentur in re ſanitatis haud ſecus; quam alieni: poſitis enim ad citimas fauces excubiis horſum non admittuntur, niſi probaverint ſanitatem. In Valachiam pro libitu eunt, redeuntque. Commodum advenis aſylum, quia ſecuros belli præſtabat, & xenodochii tædio eximebat.

6. Peste itaque in Valachia percrebescente, & territorio advenas, queis per infectum Rukur iter erat, hospitio domicilioque excipiente; Casariis ipsis istum vicum, & interiorem Valachiam frequentantibus; aliter fieri non potuit, quam ut malum illo subreperet.

7. Exeunte Majo, venies Bukuresto municeps græcus in domum, secus viam, divertit, ubi duæ familiæ habitabant, sordida lintea dedit puellæ lavanda, et postero die intravit xenodochium, sanusque probationem explevit. Puella vero, aliquot post diebus, bubone sub axilla sinistra, & carbunculo in cubito dextro affecta, mortua est ex morbo quatruiduano. Hanc secuti sunt puer decennis, parvula quadriennis, & mater. Pater vero mitius habitus ex parotide pone aurem dextram; parvula sexennis ex bubone sub inguine sinistro, vitam reportavere. Prima funera palam efferebantur, & sub exequiis epulæ, & linteamina pro more gentis distribue-

buebantur. Mater clam in horto humo mandata est.

8. Potissima morbi symptomata erant: horror, frigusque; subitanea virium labefactatio; præcordiorum angustia, calor, sitis; immodicus capitis dolor; vomitus; mentis alienatio; memorati supra tumores: in cadaveribus vibices, & petechiæ. His recognitis medicus Brukmann, & decumbente pariter puella sexenni, morti proxima, veram pestem 16° Junii declaravit, & superstites, mutatis vestibus, in aliam casam translocavit; infectam vero succendit, & per totum territorium visitationes ordinavit.

9. Verum geminati intra paucos dies in casis vicinis, dein & remotis, occasus palam fecere, calamitatem, dum lateret, longius serpsisse; nec una tantum occasione coepisse: et crudo Majo duo viri post comissionem inopinato, & derepente interierant, qui nuper ex Valachia redierant: paulo post mulier, viridi juventute,

citra causam manifestam, immaturo partu concesserat: aurifaber græcus, in causam vacuum diversus, pestiferam ancillam deseruerat, & causam illibatam infecerat: alter, distractione cremati vini victum quærens, ex vico Rukur in territorium se se recepit, & frequentissimam tabernam habuit: amissa ex peste filia, mortis causam suppressit, & negotium continuavit: at exorta in vicina casa lue versus confinia secessit, ibique ipse, & uxor pestis victimæ ceciderunt.

10. Multo plures ejusdem propagatæ luis occasiones serior dies detexit: nam sub initium mali territorium quatuor supra viginti familias alienigenarum capiebat, qui, quemadmodum mox aiebam, primo quoque ægrotante, hospitia mutando, pestem accipiebant, & dabant: Casarii vero longe magis, coeundo in foro, moletrina, macello, popina; pestiferos accurendo, invisendo; mortuos lavando, efferendo, inhumando; mortuorum tegumenta

par-

partiendo, distrahendo. En ansas contagionis, eo quidem fecundiores, perniciosioresque, quia necessariæ, assiduæ, & ex vitæ muniis oriundæ.

11. Et istis vetandis, cohibendis, moderandis, statim atque pestis innotuit, omni ope, ac opera adlaboratum est. Duplicatæ in montium perviis, qua Transilvaniam spectant, excubiæ; Corona civitas, ceteraque districtus loca eosdem aditus vigiliis propriis obsidebant; delecti Casarii confinem Valachiam intercludebant; distributi per regiones territorii visitatores ægros conquirebant; parabolani in nosocomium traducebant; comitabantur purgatores, & vespillones; omnes chirurgis parebant: hi enim non modo pestiferos curare; sed etiam præcautiones exigere docti, & jussi erant.

12. At pestifer fomes inter ægrorum mortuorumque cognatos, affines, vicinos, notos jam inde a principio, occasionebus supra memoratis, longe lateque dif-

fusus, singulis territorii regionibus, adulto Julio, calamitatem intulit, conceptasque de præcautionibus spes intercudit: jamque ægri, supellectiliaque contaminata ob distantiarum spatia, & inaccessam curribus viam vix conquiri, & nequaquam transvehi poterant. Mense Augusto omnia tristiora: crebra ubique funera: ægri a suis passim derelicti sine indice moriebantur: quidam levamen sub dio quærentes e casis proreptabant: nonnulli, vi morbi in furorem acti, quaquaversum discurrebant, & ubi fors tulit, exanimes concidebant: superstites, contagione polluti, pars in silvas, ipsi sibi exitio futuri, confugiebant; pars ad illibatos divertebant, & hos pariter inficiebant.

13. September calamitatem ad summum perduxit. Funera prius, & plura; quam ægri renuntiantur: chirurgi, horumque administri peste faucii, & ipsi alienæ opis egeni, publicæ rei frustra erant, remediaque mali pessum ibant. Unum super-

perfuit, domos adhuc integras occasionebus subripere, & pro virili tutas præstare.

14. Octobri ineunte pestis velut in ambiguo hæsit; adulto, ab apice descendit, & purgationi, fomitisque deletioni, cui deinceps curatissime, & ardentissime vacatum est, spatium dare coepit. Novembri evidentius remisit. Decembri relanguit, & Januario desit.

15. Instituta, & quam diligentissime sequente Majo peracta conquisitio reperit in territorio domos nuper infectas 236; ægros 743, mortuos 615, restitutos 128: mortuis accensi sunt advenarum 31, & duo chirurgi: ceteri contagionis administri, undecim numero, reconvalescerunt, & argumentum reliquerunt, artem medicam adversus pestem multum posse, si, ut apud hos factum est, tempestive omnibus, & singulis ægris adesset, aut adesse posset. Territorium omne, ut supra diximus, habet, domos 665; habuit ante pestem habitatores 3106.

Rosnavia.

15. Est districtus coronensis oppidum, eis territorium Casariorum itineris horam situm, Saxonibus habitatum: habet vicum proximum, ducentarum undecim casarum, Valachis proprium: sessores ante pestem 1033.

17. Vicaneus, Valachiam territorio confinem postremis Augusti diebus clanculum ingressus, & similiter regressus, secundo Septembris, nocturnis horis, rure, quo pecus quæsitum iverat, subito horrore, continuante frigore, immodica virium labefactione, infando capitis dolore, præcordiorum anxietate, vomituque corripiebatur, & vexabatur: laboriose domum reversus sumsit, ut frigus propulset, viresque reficeret, vini cremati haustum: inde calor, fitis, irrequieta somnolentia: tertio die, vomitu perpetuo premente, angustia præcordiorum, collapsione virium magis magisque ingravescentibus, æger opinione suorum citius interit: vibi-

vibices, & petechiæ cadaver deturpabant.

18. Patruus septuagenarius, qui ægro, morientique adfiterat, cadaver laverat, & loculo imposuerat, sexto post die (Septembris undecimo) paribus initiis impetitus, & ærumnis triduum agitatus, abs agone, nemine cogitante, exstinctus est: cadaver petechias, & tumorem sub inguine exhibuit.

19. Decimo octavo Septembris lues primæ domus vicinum fessorem invasit: moriebatur, simili morbi decursu, intra triduum: petechiæ cadaver variabant. Loddix clanculum subrepta malum intulit: Mox uxor, prolesque duæ correptæ sunt: filiola decennis morbum superavit.

20. Ipsi diebus primi ægri vidua, ejusque filia periculose decubuerant: inveniebantur 23° Septembris, mater quidem quinque carbunculos, & duos bubones, sub singulo inguine unum; filia tres carbunculos, & bubonem gerentes: ambæ reconvaluerunt.

21. Ineunte Octobri paternam istius viduæ domum contagio invalit, & octo animas infecit: duæ emerere: mater leviro, filiæ, nepti, senique adstiterat. Ab inde transit malum ad filios duos, propriam famliam habentes: binæ quatuor ægros, & ex his duos reconvalescentes habuerunt. Ita pestis quinque ejusdem prolapia families funestavit.

22. At præter hæc consanguineas, vicinamque supra dictam adhuc quinque infectæ fuerunt. De una constat, cum quadam istarum communionem habuisse, & alteram, tertiamque contaminasse: de quarta autem, et quinta, qua occasione virus ceperint, comperiri non potuit. Omnes hæc numerant quatuor & decem ægros, & tres duntaxat restitutos. Itaque vicus undecim domos intra tres menses habuit infectas; quatuor supra triginta pestiferos; viginti quatuor mortuos; decem in sanitatem reversos.

23. Primus, alter, & tertius occasus statim, & tempestive innotuerunt: nam senatus coronensis intra ditionem suam ordinate, & distincte in hanc rem disposuerat. Qui ægris adfiterant, & qui conversationis suspecti videbantur, domibus suis circumclusi, & omnem suppellectilem lavare iussi sunt: at neutri scopo plene satisfactum est: præcautio tamen eo profuit, ut miasma pestiferum parcius, & lentius vulgaretur. Contra incuriam, astutiam, & contumaciam vulgi in peste nunquam satis cautum est. Optimo itaque consilio familiæ decem, primum contaminatæ, in territorium; ultima in vicum, de quo mox agam, transductæ sunt. Secuta domorum purgatio fomitem mali penitus restinxit.

Novum Tohan.

24. Vicus hic Valachorum est: distat a territorio dimidiam; a Rosnavia totam itineris horam: habet supra centum tre-

de-

decim domos, quas ante pestem quingentæ sexaginta animæ habitabant.

25. Quatuor defossa humo tuguria vicum versus territorium finiunt. In horum uno vetula tres nepotes alebat, puellum septennem, duasque puellas, sexdecennem unam; alteram quinquennem.

26. Decimo tertio Septembris puellus septennis (ita narravit vetula) subito horrore, validoque, & diu continente frigore preffus, tensionem, dolorem, calorem ab aure sinistra versus os querebatur: noctem egit utcunque quietam: postridie parotis ejusdem lateris intumuerat: nato heri super maxilla tumori bullulæ, lentis magnitudine, infederant: tertio die omnia pejora: ruptis bullulis nigror successerat: quarto die, mentis parum compos, inter perpetuas volutationes vitam finivit.

27. Decimo quinto Septembris binæ sorores horrore, nausea, vomitu, ingenti capitis dolore petebantur, & vexabantur:
postri-

postridie binis tumor sub utroque inguine prodierat; vomitus persistebat; calor frigusque se se invicem excipiebant: mors uni decimo septimo; alteri decimo octavo Septembris obvenit.

28. Vetula, præcipiti gravique suorum ægritudine territa, vicinas advocaverat, & ægros, petitura consilium, circumtulerrat. Jamque e vicinis filia 16° Septembris; mulier uterum gerens decimo octavo; altera vicesimo pestem conceperunt: secuta est 25°. alia mater familias: & 30°. agricola in dumetis, haud procul vico, repertus est, peste laborans, & sub axilla sinistra gerens bubonem. Itaque contagio a medio Septembri usque exeuntem mensem sex domos funestaverat, & interea mortiferum seminium late disperferat: crevit eundo usque finem Novembris: ab inde pedetentim remisit, & ineunte Februario desit: domos infecit quinquaginta octo;prehendit animas centum sexaginta; interemit centum vigin-

viginti unam ; fauciatas reliquit triginta novem.

29. Prima funera statim renuntiata, & pervisa fuerunt. Superstitibus in territorium translatis, primum tugurium succendebatur ; alterum, quia prope domos erat, arcte claudebatur, & vigiliis munitur. Mox totus vicus excubiis circumfessus est in tutelam circumjacentium vicorum. Quod quidem providentissime factum : nam diffusum, ut innui, hinc & inde sub ipsis initiis virus sævire mox occoepit, nec continuatæ usque medium Octobrem infectorum, & suspectorum transvectioni auscultavit. Forfan tamen demum profuisset : verum vectigaliarii terzburgenses, qui, ante securi, nunc, nescio cujus persuasu, in metum adducti, ne miasma ex aere, dum ægri præter veherentur, in ædes penetraret, intercesserunt. Et quamquam prætenfa ratio vana esset, satius tamen visum est absistere ; quam eos in perpetua trepidatione relinquere.

30. Extinctionem mali juvit, promovit, & acceleravit incepta, mox ubi remisit, accurateque, & assidue continuata purgatio.

31. De occasione pestis in hoc vico ortæ nihil certum proferam. Vetula a focero, proxime cis territorium sedente, tertio abhinc die domum retulerat lanam, quæ facile e territorio inquinata venerit, ex qua puellus seu tractando, seu ludibunde desuper cubando pestem conceperit.

Tohan Vetus.

32. Est militiæ vernaculæ vicus sexaginta duarum supra centum domorum: numerabat ante pestem sexcentas quinquaginta animas.

33. Vidua, valido ægritudinis insultu petita, moriebatur vigesimo tertio Septembris: cadaver nihil præter petechias ostendit. Propingui, & vicini, sive ita crederent, aut credi vellent, ajebant: „ ægram totos octo dies jacuisse; sine præ-

„ vio horrore, & frigore, ex longa alvi
 „ obstructione colicis doloribus vexatam
 „ crebro vomuisse; vini cremati multum
 „ sumfisse; medicastram bryoniæ deco-
 „ cto caput, & abdomen ægræ lavisse; pe-
 „ techias ex perversa medela prodiisse. “

34. Concinnata ad veri similitudinem
 narratio pestis suspicionem non penitus
 submovit: superstitibus domo egredi in-
 terdictum, & deforis vigiliæ appositæ sunt.
 At vigesimo octavo Septembris supersti-
 tum filiarum una, ac mulier, quæ viduæ
 adfiterat, in morbum lapsæ, bubonibus-
 que signatæ, & intra quatrimum mortuæ,
 omnem dubitationem sustulerunt.

35. Quæ duobus vicis, Rosnaviæ, &
 Novo Tohan, nuper prætensæ fuerant ex-
 cubitorum stationes, viris auctæ, recens
 infectum statim circumcluserunt. Interea
 de obeundis visitationibus, conquirendis
 ægris, & custodiendis domibus pestis su-
 spectis dispositum est. Mox eventus do-
 cuit, fomitem mali opinione latius profer-

pisse

plisse: una, altera, & tertia domus inveniebantur infectæ, & sessorum transducebantur in territorium usque 20um Octobris, quo ab ea præcautione, ut supra dixi, destitutum est. Ab inde novi ægri in domum pro nosocomio vacuatam adlati; suspecti seorsim collocati; supellex purgationi accepta; verbo: quæ ad extinctionem mali necessariæ erant operationes, fideliter, & assidue exactæ fuerunt.

36. Principio manifestæ pestis milites vico excesserant, & prope castra ponere constituerant: consilium sanitatis reprobavit: „ vix enim milites omni domorum „ suarum visione se abstinere, neque diu, „ quum hiems instaret, persistere posse: „ vitato sollicitè cum infectis congressu, & „ supellectilis sordidæ usu salutem etiam „ in vico penes ipsos esse: id si fecerint; „ malum brevi extinctum iri. “

37. Paruerunt lubenter, & imperata diligenter perfecerunt; eventus quoque edicto fidem fecit: nam intra duodecim

domos pestis circumclusa defecit, et Novembris dies duodecimus ultimum ægrum dedit. Nosocomii curam gerebat chirurgus ex Novo Tohan: ambo vici una duntaxat hora distant.

38. Exacta purgatione, & expleta fideliter probationis solitæ mora vicus hic, & Rosnavia decimo quarto Februarii, omnium infectorum locorum primi, circumclusione liberati, & communi societati restituti sunt.

39. Antea autem singulis fessoribus de detecta, & purgationi subdita supellectile jusjurandum delatum est: vespillo, qui matris, sororisque, ex peste mortuarum, residua vestimenta humo defoderat, recelare; quam pejerare maluit: refossa, mox combusta, resurrectionis contagionis periculum extinxerunt.

40. Unde illa, & qua occasione hic primum orta sit, specialiter comperiri non potuit: vicanei tantum edisseruerunt, pueros

Novi Tohani iisdem, quibus ibi pestis coeperat, diebus viduæ calamitatem attulisse.

In Districtu Fogarasiensi.

Butsum.

41. Est militiæ vernaculæ vicus sexaginta novem domorum: in his ante pestem animæ sedebant supra tercentas decem & novem.

42. Miles hujus vici fessor, furacitatis manifestus, obita proxime territorium casariorum excubiarum vice, altero Octobris die suppellectilem domum reportavit. Hujus uxor, quintum mensem gravida, in morbum inopinatum lapsa, tertio die abortiit, & mortua est: is dies erat Octobris tertius decimus. Ipsa edixerat conjugem ex statione sibi mortem attulisse, & mox a morte pater militis septuagenarius, subitaneo obitu confternatus, parrocho primum, dein amicorum uni sollicitudinem suam aperuit, quod nurus ex peste periisset: „ei „sub inguine dextro tumorem, magnitudine

„ pugni, emerfisse; poſt mortem concidiſſe:
 „ ſuſpicari ſe filium ex ſtatione peſtem re-
 „ portaviſſe. “

43. Decurio , parochi aliorumque ſvaſu, domui mox excubitorem appoſuit, & caſum centurioni, horam itineris ab inde degenti, renunciavit: miſſus centuriæ chirurgus cadaver viſit, ac morbum pro vulgari, & innoxio declaravit, reclamantibus haud paucis: „ non recte obſervaiſſe, & „ & alium chirurgum advocandum eſſe. “ Uxor ſubcenturionis (is domo aberat) motum quadamtenus compoſcivit dicendo: „ ſe „ ægram unxiſſe, nullumque tumorem inve- „ niſſe: “ at parochus, nihil, motus, exequias ritu ſolenni ducere abnuebat: mulier coegit miſſis duobus armatis: domus, centurionis juſſu, excubiis liberata eſt, permiſſaque ſuperſtitibus cum ceteris incolis converſatio.

44. Duas ſeptimanas ſiluit malum: poſt divertit in domum paternam, & militis mater obiit ex morbo triduo 26°

Octobris: illi parotidis dextræ insignis tumor, & sub mento macula nigra (procul dubio carbunculus) subnata erant.

45. Apposito interim excubitore, casuque ad centurionem perlato, is ipse chirurgus a dentium dolore, cui mulier obnoxia fuerat, tumorem, & maculæ originem repetiit, & morbum pestem non esse per caput suum adseveravit, secus sentientes acriter increpans, „ ceu vicum pe-
„ stis labe perperam infamarent: “ nihilominus vicanei domum ingredi, funusque eferre, & comitari abhorrebant: at subcenturionis uxor verbo, & exemplo nonnullos persuasit: ceteri ne mandato quidem paruerunt, & fuerunt inter hos lingua intemperantes, consiliaque miscentes, qua ratione superstites a communione ceterorum arcerent: hinc absolutis exequiis duodecim milites, ad centurionem citati, in custodiam trahébantur: hac exacta, centurio acriter corripuit, „ quod ob
„ duo funera motus cierent, & supra se

„ sapere vellent: chirurgum pestis indicium
 „ non invenisse: se in castris centena uno
 „ die funera absque peste vidisse: nemo
 „ deinceps ausit de peste loqui: in eum, qui
 „ secus fecerit, scipione animadversum
 „ iri: penes se imperium, ceteris paren-
 „ dum esse.“ Similiter subcenturio, interea
 reversus, succensuit: „ viderent, ne sparso
 „ perperam pestis rumore vicus circum-
 „ cludatur, eisque fame pereundum sit:
 „ si domi fuisset, se scipione pestem expul-
 „ surum fuisse. “

46. Eadem septimana reversa ad
 primam domum contagio militis socrum,
 ejusque septennem filiam ex morbo qua-
 triduo peremit: lustratis cadaveribus
 chirurgus de indole morbi, ut prius, pro-
 nunciavit: at in paterna domo senex, hu-
 jusque duo coelibes filii ab hesternae die
 gravissime habebant: chirurgus, jam sibi
 metuens, ægros foras evocavit: at eosdem
 manu contingere non sustinuit; sed emi-
 nus interrogavit, ac morbum contagiosum,

nequaquam tamen pestem esse edixit :
aderat subcenturio, & vicanei jurati: se-
nex mortuus est septimo; filii octavo No-
vembris. Sic ex eadem profapia, quæ
undecim animas habuerat, octenæ brevif-
simo morbo, & ex his septem intra spa-
tium decem dierum perierant.

47. Neque sic centurio adduci potuit,
ut adeo crebros, repetitosque casus supe-
rioribus aperiret: id demum fecit militiæ
germanicæ subcenturio, dato primum
ad centurionem nuncio, qui ab inde ad
consilium sanitatis coronense pervenit.

48. Adfuit 10° Novembris medicus
Brukmann, qui cognita casuum serie, &
internecina velocitate, veram pestem esse
declaravit: cetera enim morbi adjuncta, &
accidentia ne tum quidem centurio, subcen-
turiove, aut chirurgus revelaverunt, sive ex
conscientia culpæ, sive quod sperarent, me-
dicum ad suas partes esse transiturum. Novif-
sima nocte ceciderat in morbum superstes
infortunati militis novennis puella: inter-

roga-

rogata nihil præter capitis dolorem querebatur; trucem tamen, & abalienatum vultum, ut pestiferi solent, præferebat: ceterum in toto vico nullus æger repertus est.

49. Medicus humatis cadaveribus, & præcepta supellectilis pestiferæ purgatione disposuit, ut paterna domus, sessoribus destituta, obseraretur; altera vero, quæ pestis incentorem, duasque proles, & consanguineam coelibem in auxilium advocatam habebat, omni commercio intercluderetur, & ambæ ab excubitoribus extus custodirentur; vicanei conventibus se abstinerent; visitatores circumeundo de ægris inquirerent; vigiles ex propinquis vicum infectum circumfiderent, & contagionem introrsum coercerent.

50. Postero ab abscessu medici die filia novennis, de qua supra; pater 13° Novembris; & filiulus quinquennis 15° Novembris mortui sunt: coelebs cadavera humavit; at eodem die pestem concepit: bubonem sub inguine sinistro; carbunculum

lum in abdomine habuit, & conváluit: ægrotanti subcenturionis uxor alimenta sup-peditavit: casus iste totum fere mensem latuit.

51. Interea mater alterius familias, infectis cognatæ, jam a 12° Novembris peste laborabat: ex tribus bubonibus sub axilla dextra, et utroque inguine clanculum decubuit; clanculum conváluit: in alia domo duo puelli, septennis quidem 22°; quinquennis 25° Novembris ex morbo triduo mortui sunt: renunciatio mortem ab epilepsia, cui puelli obnoxii fuisse perhibebantur, repetiit: reapse vero péstis erat, neque epilepticos adfultus, præterquam ab aliquot retro annis ex variolis, unquam habuerant, quemadmodum mater mihi postea narravit: rursus alius familias pater, 22° Novembris peste correptus, sub axilla dextra, & inguine dextro bubonem habuit: denique filius viduæ quatuordecim annorum 24° Novembris ex peste decumbebat.

52. Eo ipſo die ſcripſit centurio Coronam ad præſidem delegati ſanitatis conſilii, binas primum infectas familias plane extinctas eſſe; coelibem valere; nullumque ab inde peſtis indicium in toto vico verſari: conſilium reſcripſit, coelibum domorum purgationem imponendam eſſe: præſcripſit normam, ad quam opus perficeret.

53. At centurio jam 3° Decembris palinodiam cecinit, tranſmiſſis ad conſilium ſubcenturionis literis: hic ſcribebat: „ no-
 „ viſſima nocte mulierem cum macula li-
 „ vida in brachio dextro obiſſe: duos
 „ pueros decumbere, & ſub inguine tu-
 „ mores habere: deum noſſe, quid hoc ſit:
 „ ſe morbos non intelligere: ſeptem in
 „ vico ægros dari, ſexque domos inter-
 „ cluſas eſſe. “

54. Ab iſto tempore diſpoſitiones, quas medicus Brukmann inſtituerat, rite, & accuratiſſime perfici coeperunt: 10° Decembris alius chirurgus bene peritus comperit undecim domos peſti obnoxias;

in his quindecim decumbentes; mortuos a principio viginti unum.

55. Toto Decembri contagio magis magisque invaluit: & infelix chirurgus, qui funesta, nescio ignorantia, conniventia-ve, an pertinacia malum prolatavit, dedit 27° istius mensis ex se se tabellam, in qua domus infectas 21; mortuos ab initio 38; restitutos novem; adhuc decumbentes octo; proin pestiferos 55 recenset.

56. Mense Januario pestis unicam domum recens invalit, pedetentim decrevit, & cum eo defecit. Facta post disquisitio reperit funestatas domos 22; infectos 65; interemtos 46; restitutos 19. Profecto, si ullibi, certe hic pestis intra prima exordia contineri potuit: cognitio primi casus, hujusque occasionis; plebs salutis suæ sollicita; incommodis politicarum dispositionum nuper territa; ad omnia obsequia paratissima; hæc, inquam, ferebant adjumenta, quæ fere semper, & ubique desiderantur.

Magnum Berivoi.

57. Rivus præterfluens dividit parvum a magno: ille pestis expers fuit; de magno hic sermo est: habet domos 64, quas 296 animæ ante pestem habitabant: distat a Butsum duas itineris horas: non paucæ familiæ pertinent ad militiam vernaculam.

58. Omnes vicanei ex Butsum contagionem sago inquinato adlatum esse constanter asserunt: de tempore, & authore non ita compertum est: fullo, ad quem sagram missum fuit, fere septuagenarius, post triduanam ægritudinem, suorum expectatione citius, mortuus est 26° Novembris: hujus frater, & filius vibices, maculas, & pustulam fabæ magnitudine adverterunt, quas tunc pestis indices suspicabantur.

59. Secuta est puella domus vicinæ, apud fullonem quotidiana: ægro, mortuoque adfuerat, & cum hujus filia haud infrequenter cubabat: obiit 3° Decembris

ex morbo quadrivano : parentes a subito, validoque horrore mortis causam oriri contendebant, & chirurgus, qui cadaver visit, nullum se pestis indicium comperisse retulit: at 19° Decembris inventa soror cum duobus bubonibus falsi parentes convicit. 60. Hanc excepit apud fratrem fullo- nis pupilla quadriennis 10° Decembris; hujus mater 12°, quo itidem die ipsa fullo- nis filia, bubonem sub inguine sinistro ge- rens, decumbebat: 13° mortuus est in- fans quadriennis, bubonibus sub axilla si- nistra, & inguine dextro signatus: hujus soror quoque jacebat cum bubone sub in- guine sinistro: 14° in quinta domo mortuus est herus cum petechiis: chirurgus, qui ulti- ma cadavera, & ægros visit, pestem esse dixit.

61. Circiter dimidiam a vico itineris horam stabant tuguria, ludicris castris su- periore autumno usitata: tribunus velitum vernaculorum, qui visitationi intererat, omnes sessores quatuor domorum cognata- rum 16°; deinde 20° Decembris quintæ ses-
sore

fores una cum ægris illo transtulit: tuguria sic divisit, ut ægri a sanis seorsim essent: horum duas classes fecit: eorum, qui reapse se se ægrorum consortio contaminaverant, & eorum, qui cum postremis hisce convenerant, aut saltem convenisse suspecti erant: in ambitu tuguriorum constituit vigiles, qui continerent translatos, & fors advenientes arcerent: intus quoque vigilias posuit, ut ne diversæ seriei homines inter se convenirent: vacuatæ in vico domus oppellulatæ, & excubitoribus pariter concreditæ sunt, ne quis vim faceret, & suppellectilem auferret: vicus ipse octo stationibus circumsidebatur.

62. Interea dum istæ familiæ transferrentur; aliquot aliæ, vesano pestis metu territæ, in proximam silvam confugerant: repertæ in castra transductæ sunt, quia metuendum erat, ne quid seminii pestiferi secum tulissent: probationem seorsim a ceteris expleverunt sani, & demum in suas domos redire permisi sunt.

63. Oppi-

63. Oppidum Fogaras, a castris duas horas dissitum, recipit rivum, qui castra præterfluit, in quo pestis fomite inquinata suppellectilia lavari debuerunt: oppidum metuebat, ne aqua rivi noxam inferret: superum sanitatis consilium sine metu esse iussit, & rem verisimilitudine destitutam, ab omnique experientia alienam esse declaravit.

64. Ipsissimo tempore ingens quoque pestis metus Cibinienses incessit: Fogarasienses enim renunciaverant adolescentem in Butsum famulantem, nepotem fullonis in Berivoi primum infecti, postquam fatale sagum in domum avi attulerat, fugam cepisse, & in vicum sedis cibiniensis, a metropoli sesqui horam dissitum, divertisse: multi fortuita, ut adsolet, in culpam trahentes criminabantur, quod consilium sanitatis citimæ fluvii Alutæ ripæ prætenturam non ante objecisset: at metus inanis erat, & brevis fuit: nam tertio post die compertum est, adolescentem in

Butsum continenter mansisse, & prorsus infontem esse.

65. At domus, quæ primam a fullone mortuam habuit, 22° Decembris alterum funus, prioris sororem trium & decem annorum, etulit, & prius infectam fuisse comprobavit: item in alia domo ejusdem cognationis filius octodecim annorum post tertium ægrotationis diem cum petechiis decessit: postridie omnes supersites translati sunt ad castra.

66. Octava domus alebat ex misericordia septuagenarium: hic mortui fullonis sagum, & femoralia dono accepit: moriebatur bubonem sub inguine habens 22° Januarii: sessoris familia postridie in castra transducebatur.

67. Ita patet octo domos hujus vici peste funestatas fuisse: memoravi ægros mortuosque in vico repertos: ceteri in castris pestem conceperunt: omnes faciunt 25 infectos, ex quibus viginti perierunt; quinque tantum reconvaluerunt.

Ne-

Netot.

68. Est vicus quinquaginta septem domorum, in quibus 370 animæ ante pestem sedebant: fessorum nonnulli sunt militiæ vernaculæ.

69. Velitis uxor sorori, quæ secunda in Berivoi ex peste obiit, adstiterat: hæc post exequias indusium mortuæ domum reportavit: ipsa ejusque maritus 21° Decembris ex morbo triduo vita decesserunt: cadavera petechiis foeda erant: superstites parentes eodem die ad castra transducti sunt, ubi sani permanserunt.

70. Quatuor familiæ habitabant in eodem cum infecta ambitu: vacuata domus pessulis bene clausa, & ceteræ habitatæ excubitoribus circumsidebantur ob suspicionem, ne ægrotantibus adstitissent, aut intervenissent: ultra duas septimanas persistebant sanæ: at circiter medium Januarium contagio inter familiam novem animarum erupit, & duas proles sustulit: sequebantur 22°, 23°, 26° totidem prolium funera:

parentes duo prima celaverunt; ultima singillatim decurioni militiae vernaculae, & comarcho vici indicaverunt: hi vero adeo non renunciaverunt, ut potius mortem intentarent parentibus, si alia via aperirent: itaque haud secus; ac cum nuperis cadaveribus fecerant, sic secunda clanculum in horreo humaverunt.

71. Tandem, quum ministri purgatum venirent, inventi sunt primo Februario pater ipse, & residuae proles mortuae sola superstite matre, quae & ipsa, mitius habita, cum carbunculo reconvalesceret: ultima haec cadavera bubonibus signata erant: in vicina domo jacebat adolescens 15 annorum ex peste pridie oborta, bubonem gerens sub axilla sinistra: hic cum omnibus ceterarum domorum sessoribus eodem die ad castra translatus obiit 4° dicti mensis: ceteris pestis pepercit, & intra tres istas familias quievit, duodecim animas impetivit, & ex his unicam in vivis reliquit.

Sarkaiczza.

72. A vico Butsum quartam tantum horæ partem distat: habet domos octo & nonaginta: numerabat ante pestem viginti duas supra quingentas animas.

73. Quæ mox exorta, & extincta demum peste factæ sunt perquisitiones, evincunt malum ex Butsum huc fuisse adlatum: de modo discrepant: quidam testes ajunt adolescentem butsumiensem, ineunte Decembri, in silva utrique loco communi ex peste mortuum, a quo sarkaiczensis porcarius inter cetera cingulum laneum acceperit, indeque pestem conceperit: aliunde constat hujus matrem binarum primum in Butsum infectarum domorum familiarem fuisse, & inde lanam, quo tempore peste flagrabant, retulisse: nec minus certum est militem vernaculum, qui malum in Butsum intulit, prima Novembris septimana apud eandem mulierem divertisse: atque hinc nascitur

suspicio, eundem forsitan illi suppellectilem infectam concredidisse.

74. Quidquid sit harum occasionum, quævis sufficit ad pestem propagandam: etsi enim ex lana suppellectilive ante Decembrem contagio oriri debuisse videatur; facile tamen evenire potuit, ut mulier malum suspicata aut lanam, aut suppellectilem seriori demum die expromserit, filioque suo tractandam dederit.

75. Hic 14^a Decembris, jam ægrotus, domum rediit, & tertio post die mortuus est: cadaver exhibuit chirurgus visenti duos carbunculos in antica tibiæ parte, & parotidem sinistram tumefactam, petechiasque per totum sparsas: indubia pestis indicia, quam reapse esse eventus confirmavit: postridie vicus stationibus circumcludebatur.

76. Ab isto porcario, qui cum matre intra domus herilis septa habitabat, malum transit ad filium heri quatrdecennem, qui decumbenti, & morienti adsederat. decessit 22° Decembris ex morbo tridua-

no: pariter usque finem Decembris octo ceterorum domesticorum mortui sunt, sicque eadem familia intra exiguum spatium decem funera extulit: herus, & famulorum unus manserunt intentati.

77. Interea dum isti ægrotarent, calamitas simul populabatur familiam affinis, qui focus heri frater erat: ipse, uxor, & duæ proles perierunt.

78. Et tota hæc clades tam præceps in hisce domibus fuit, ut fere prius de mortuis; quam de ægris compertum sit: superstites ad castra transducti sunt, & videbatur malum penitus extinctum: at sexto Februarii gravida mulier moriebatur ex morbo paucorum dierum: propinqui adserebant ex insuperabili carnis appetitu, cui satisfacere mox non poterat, primum abortisse, dein decessisse: chirurgus in cadavere nihil reperit, quod pestem indicaret: iussit tamen superstites, circumpositis excubitoribus, egressu intercludi: provide quidem: nam mortuæ pa-

truus 25° Februarii æger renunciabatur: habebat sub axilla dextra bubonem: mox ad castra cum suis transvectus est, ubi postero die decessit.

79. Quinque itaque familias hic vicus habuit infectas; pestiferos decem & septem, quorum nullus convaluit.

80. Haud procul fuit, quin alter vicus, Neo-Sinka dictus, peste quoque adfligeretur: ultra hunc mediam circiter horam duæ familiæ habitabant totidem tuguria: fessor unus, nihil quidquam mali suspicans, diverterat, & pernoctarat 15° Decembris in prima domo Sarkaiczæ infecta: postridie domum reversus, ex præcordiorum angustia male habens, & temulento similis, dolores persensit versus cava axillarum, & inguina recurrentes: 17° utcunque levatus, morbum venatione discutere tentavit: inde retulit germina bubonum sub utroque inguine, qui postea in magnitudinem ovi gallinacei excreverunt: 18° lectum tenuit: 19° satis virium habuit, ut in

vicum iret, & in ecclesia sacris adesset: 20° longe pejus habuit: 21° avide comedit, & bene, ut suis videbatur, dormivit: 22° inexpectato mortuus est: chirurgus cada-ver lustrans bubones collapsos invenit, & ex peste mortuum esse dixit: mox infectum, huicque proximum tugurium, & duæ in vico domus, quas æger adiverat, vigiliis circumdatæ sunt.

81. Re comperta mox dispositum ibatur, ut supersites una cum iis, qui ægro-tantem inviserant, in castra transferrentur: verum literæ, mandatum perscribentes, culpa tabellarii tardius advenerunt: interea demortui filius tredecennis, 2° Januarii solitis pestis symptomatibus petitus, bubonemque nactus, postridie mortuus est: atqui tunc demum supersites, & proximi tugurii sessorum ad castra transvehebantur mox succensis ambobus tuguriis: ambæ familiæ persisterunt sanæ, nihilque ultra in novo Sinka accidit mali.

In

In Sede Nagy-Sinkensi.

Rosunda.

82. Est vicus sedis, seu circuli saxonici nagy-sinkensis, quem Aluta flumen dividit a districtu fogarasiensi: habet novendecim domos supra centum: distat versus septentrionem quatuor circiter horas a dextra Alutæ ripa: Berivoi tantundem distat versus meridiem a sinistra: nihilominus lues ab hoc in illum sequenti modo transvecta est.

83. Qui primus in Berivoi pestem habuit, fullo erat, ut dixi: congesserat autumno magnam vim laneorum pannorum, quales Valachi in usus domesticos faciunt, jamque subactos, & siccatos in vestibulum domus suæ contulerat, proprietariis, quorum nonnulli ultra Alutam in dicta sede, & proximo circulo comitatus albensis superioris degebant, proxime revehendos: dum ex peste decumberet, ad manum fuit Iq̄dix, qua domestici ægrum

te-

repererunt: hæc erat vaccarii rofundensis: filius defuncti, & ex fratre nepos onerato pannis curru venerunt 5° Decembris in vicum, & vaccario lodicem; fratri vero ejusdem quatuor lanæ saga reddiderunt: dein in alios vicos, eadem causa, iter perrexerunt.

84. Ante dicti vaccarii filia decennis, septimo Decembris in morbum lapsa, decessit 10° cum bubone, & petechiis, ut postea compertum est: nam ex morbillis mortua tum referebatur.

85. Stetit malum usque 29um Decembris: pater pomeridianis horis, dum frumentum flagellis excuteret, horrore, & frigore subito correptus, viresque fractus rediit domum, & sæpe vomuit: per sequentes dies ingentem capitis dolorem, & præcordiorum angustiam questus obiit 1° Januarii: cadaver vibices, & petechias ostendit, quas conspicata defuncti gloriæ confestim domum suam rediit, vestes mutavit, seque, & proles incolumes servavit:

cadaver ab uxore, & adultis prolibus
 haud procul domo humatum est: mani-
 festo indicio, jam pestis fovisse suspicionem.
 Eodem die vidua, & filiola octennis iis-
 dem, queis pater, petebantur symptomatis:
 idem morbi decursus: moriebantur, prior
 quidem tertio; posterior quarto Januarii.

86. Quinto mensis die relatio ad su-
 premum sanitatis collegium pervenit:
 chirurgus viferat defunctorum cadavera,
 nihilque suspectum repererat: ex provi-
 dentia tamen non domus tantum vaccarii;
 sed etiam vicinæ interclusæ fuerunt, in-
 terdictumque vicaneis, ne e suo territorio
 egrederentur: collegium respondit: „renun-
 „ ciatos casus, quod subiti essent, singula-
 „ rem attentionem exposcere: requiren-
 „ dum, an non vaccarius, aut suorum quis
 „ in districtu fogarasiensi fuerit: inter-
 „ rogandos accurate supersites, num ille
 „ aliquid egerit, aut comederit, unde
 „ morbum, & mortem accerferit: nonne
 „ magnum frigus, ingentem capitis dolo-
 „ rem,

rem, gravem virium prostrationem, temulentiam, & insaniam expertus sit: similiter & de muliere, & de filiola: interim dispositiones provide factas esse. "

87. Repofuerunt Nagy - Sinkenses: rem se propius exanimavisse: virum, & uxorem notata symptomata, dum viverent, expertos, & quætos esse, ac demum patuisse, filiam decennem 10° Decembris defunctam parvum tumorem sub inguine habuisse: de origine malignam suspicionem trahi, per Valachum berivoiensem, qui ineunte Decembri apud vaccarium divertit, adlatum esse: ceterum in ea ipsa domo tres adhuc homines decumbere, quorum unus sub inguine tumorem haberet. "

88. Adfui 17° Januarii: frater vaccarii, posthabita sua familia, ægros inviserat, ibique deprehenso ad suos reverti interdictum fuerat: is circiter 11° Januarii peste tentatus, 13° foras vocatus ad rogata respondit: at 16° sub vesperam itidem egres-

egressus regredi non potuit, & postridie mane ante domum sedens mortuus reperiatur; jacebant frater, & soror, ille viginti duorum; hæc octodecim annorum: ambo vix se se foras elaboraverunt: ille ostendit bubonem sub inguine sinistro; ista, longe debilior, parotidis tumorem præferebat: nemo erat, qui mortuum sepeliret; nemo, qui ægris ex inopia, & morbo fatifcentibus adisteret: quin imo quivis vel eminus cibum potumve suppeditare reformidabat: ingemui humanitatis extremæ calamitati: totus in eo fui, ut persuaderem, posse absque ullo periculo nexis ad longurias poculis necessaria, inter cetera jusculum vinosum, subministrari, quod & factum est.

89. Scripsi eodem die ad præfectum arcis Fogaras, ut ex Butsum duos ex peste restitutos, data quantavis mercede, acciret, eosque Rosundam mitteret, ægrorum curam habituros, & mortuum humaturos: at nullus conditionem accepit: postridie soror mortua est: frater vero pedeten.

tentim vires refecit, & 23° Januarii satis habuit, ut sororis cadaver, juxta quod hucusque jacere debuit, foras protrudere, & hocce, patruique ante domum stantis super traham, ad quam vicanei ante junxerant equum, advolvere, & in scrobem, itidem prius factam, dejicere, humumque supersternere valuerit: deinde vestes suas exuit, & in ignem projecit, propriam domum, duasque vicinas succendit, & in novum tugurium ipsi soli destinatum secessit, ubi usque 17um Februarii mansit: inde ad castra prope Berivoi transductus est, ubi dissipato bubone integre convaluit.

90. Intra hanc unam domum pestis restitit, sex homines interemit, & septimum e faucibus dimisit: familia patruī mansit integra, ut supra dixi: in cetero vico morbilli passim pueritiam infestabant: vicina loca, ea praesertim, ubi fullones fuerant, a perito chirurgo visa, nihil a publica sanitate alienum praebuerunt.

In Háromszék

91. Ita vocant Transilvaniæ circulum, qui Valachiam, & Moldaviam, qua hæ se jungunt, contingit: tractus maxime habitatus quatuor, & quinque itineris horas distat a confiniis: interjectum spatium, valde montuosum, nonnullos viculos habet aliquot tuguriorum: sessorum vix non omnes pecuariam faciunt, & clandestine in Valachiam, Moldaviamque eundo, ac redeundo, horsum, & illorsum sua furta, non dicam merces, distrahendo magnum, atque continuum publicæ sanitati periculum important: illa præsertim regio, quæ a fluvio Bodza nomen habet, talibus nebulonibus scatet, atque jam inde generalis ratio se se manifestat, per quos, & qua ratione pestis in eum circulum induci potuerit, & inducta sit. Initium historię faciam a xenodochio bodzensi, & præmittam aliquot casus, ut opinor, vere pestiferos, at incuria ignorantia ve, ne dicam fallacia, & dolo

dolo autoptarum valde obscuratos, & palliatos.

Xenodochium et Vallis Bodzensis.

92. Sutor bukurestiensis cum familia quinque animarum xenodochium intravit 30° Maji: hujus uxor incidit in febrem, quam malignam appellavere: supervenit quarto die narium hæmorrhagia: obiit 3° Junii: chirurgus retulit se in cadavere nihil insolitum reperisse.

93. Maritus, ex largo potu in morbum lapsus, videbatur chirurgus ex pleuride laborare: postridie delirabat vultu rubicundo, tumido, a se alienato: mortuus est 23° Junii, exeunte quarto morbi die: de cadavere id ipsum, ut de uxore, chirurgus renunciavit: paulo post superstites dimittebantur ex xenodochio: at medicus Brukmann, mox ubi casus cognovit, eos retraxit: illi, novam probationem exosi, Valachiam repetivere.

94. Sutrinæ alumnus, itidem Bukurestiensis, xenodochium 10° Junii ingressus,

& sutori notus, dum hic ægrotaret, in ejus secessum clandestine ingressus, & deprehensus severius observabatur, nihilominus mox ab humatione sutoris in proximam silvam fugit, ubi quatruiduo post, animam agens, repertus est: cadaver ostendit super musculo pectorali majore lateris dextri ulcus palmam latum, lividum, in circumferentia collapsum, & a carne viva separari coeptum: quidquid vestimentorum supellectilisque habuit, igne deletum est: qui cum eo venerant, & manserant, triduo post in Valachiam, adhuc sani, redierunt.

95. Eodem die, Junii decimo, municeps græcus, familiam quinque animarum ducens, intravit xenodochium, & seorsim deguit: hujus uxor ex morbo sextiduoano mortua est: conjux narravit „ ægram tres „ primos dies alternantibus frigore, & „ calore, atque ardoris dolorisque sensu, „ per intervalla versus imam abdominis re- „ gionem recurrente, vexatam fuisse: isti

„ lo.

„ loco ardenti, rubenti, tumentis vesicu-
 „ lam albam, hordei granum æquantem,
 „ supercrevisse, quam ægra unguibus di-
 „ lacerasset, & ex qua plusculum sangui-
 „ nis efluxisset: superpositum ex cera,
 „ sebo, & pipere emplastrum dolorem, &
 „ morbum exacerbasse, atque tandem
 „ ægram letho dedisse: ipsam antea in
 „ binis cruribus, & brachio sinistro habuisse
 „ excrescentias, haccam rubi idæi magni-
 „ tudine, & similitudine referentes, quæ
 „ ingruente morbo disparuissent. “ his ad-
 „ jecit, & apposite quidem, historiam pestis,
 a qua morbum hunc longe discrepare
 contendebat: chirurgus cadaver lustrans
 invenit sub umbilico, prope lineam albam,
 ulcus nigrum, & tumidum, quod ipse pro
 scirrho in cancrum degenerato habuit.

96. Medicus Brukmann intellectis his
 casibus prope fuit, ut pestem declararet:
 tres primi casus mortis velocitate, & ejus-
 dem causæ successione contagionem pro-
 dere videbantur: quartus itidem suspectus

erat, eo quidem magis, quod græcus de peste apprime edissereret, ideoque tanto speciosius palliare, & dissimulare nosset: deinde chirurgus in suspicionem veniebat aut male, aut nequaquam ægros observasse, & cadavera visisse: medicus, hæc secum reputans, prudens temperamentum elegit: egit, ceu pestis esset: residuam mortuorum suppellectilem combussit: congressos vero suam mox lavare, eosque seorsim ab aliis esse iussit, &, ut præproperæ temeritatis notam efugeret, renunciavit morbi cursum, aliena duntaxat, eaque suspecta fide cognitum, pesti simillimum esse: quidquid sit: xenodochium perstitit salvum, & ex 432 animabus nulli quidquam funesti evenit, ac serius demum, ut mox exponam, contagio illuc illata est.

97. Operarius ferratrinæ, quartam circiter horæ partem ultra xenodochium positæ, jam dudum clandestini cum transmontanis commercii infamis, mortuus est 13° Junii ex morbo triduo: domesti-

ci ajebant arborem, quam ad axem molæ cæderet, ei super pectus devolutam, mortis subitæ causam fuisse: creduli nimis, & incurii xenodochio præpositi narrantibus fidem adhibere; quam rem penitus requirere maluerunt.

98. Tertio post die frater defuncti proles primi thori abduxit a noverca, & supellectilium, quæ ipsis evenerat, partem secum reportavit: habitabat haud procul vico, Nien nomine, in valle, quæ suam duntaxat, & vicini casam habebat.

99. Illius uxor moriebatur 5° Julii, humabatur in horto, parocho nienensi græciturus funebria eminus faciente: chirurgus tardius venit; quam ut cadaver lustraret: viduus dixit eam duas abhinc septimanas ægrotasse, quadantenus convaluisset, ac nuperrime ex relapsu derepente decessisse: nihilominus collegium sanitatis coronense, quum parochus non temere cautela usus videretur, comarcho nienensi districte imposuit, ut binas familias intercluderet, &

si alter casus sequeretur, confestim indicaret.

100. 22° Julii propria filia novennis, & relicta ex fratre neptis decennis peste tentabantur: utrique postridie bubones sub inguinibus emerferunt: moriebatur illa quidem 25°; hæc 26° Julii.

101. Superstites, vicinaque familia, humatis cadaveribus, & comparata annonâ, in vicinam silvam se recipiunt, ibique tuguria extruunt: 28° ejusdem mensis focus defuncti fratris, frigore caloreque invicem alternantibus lacepsita, & vexata, duos dies pessime habuit: ortus sub inguine dextro bubo levavit: crevit in magnitudinem ovi gallinacei: post alteram septimanam evanuit, & sanam reliquit.

102. 31° Julii contagio etiam mitius vetulam domesticam incescit, & bubone duntaxat signatam dimisit: pariter infans quadriennis, 2° Augusti ægrotare orsus ex bubonis germine, brevi reconvalluit.

103. 9° Augusti pater violenter tentatus, & intolerabili ardore vexatus, bubones sub axilla dextra, & utroque inguine perperam nactus, obiit quarto post die: infans biennis mansit intactus.

104. Novissimis hisce diebus contagio alteram familiam invaserat: mater, & uxor heri, & ipsemet intra octiduum, singuli ex morbo triduo, perierunt: superstitum quatuor prolium, intra 12um, & 17um Augustum peste impetitarum, duæ tantum emerferunt.

105. Ita duarum familiarum, quindecim animas habentium, quatuordecim infectæ sunt; novem mortuæ; quinque restitutæ; unica mansit intacta.

106. Superstites, quanquam tres adhuc valetudinarii essent, quod cibaria deficerent, desertas ante casas repetierunt: vetula, oppidulum vicinum frumenti emendi gratia ingressa, de morte suorum narravit: re Coronam perlata, medicus Brukmann eo se contulit, &, ut mox exposui,

comperit: appositis excubitoribus circumclusi manserunt ibi, usque dum xenodochium bodzense spatium daret: tandem, casis succensis, mundas vestes induti, expleta quarantana dimissi sunt.

107. Inter hos fuit filius operarii serratrinx quatuordecim annorum: medicus Brukmann blandiendo, & munerando ab eo elicuerat, tres arcas supellectile plenas in silva, haud procul domibus combustis, esse defossas: ibat, dato in comitem xenodochii ministro, ad locum 10° Novembris: invenerunt arcas jam refossas: duas quidem prorsus vacuas; unam pauca tribona habentem: hæc combusserunt: index postridie cum suis in Valachiam profugit: nequam, procul dubio, non solum medico furtum; sed etiam complicibus factam furti, & loci professionem aperuerat: in perquirendo omnis sollicitudo, & labor frustra fuerant.

108. Haud procul in valle nienensi est viculus sex casarum, Egres-Patak nomine: ibi sedebat ante dictarum familiarum

rum uni affinis, & ipse clandestini cum transmontanis commercii infamis: incertum proinde est, an familias infectas invivendo, an res pestiferas furando, mercandove suæ familiæ pestem conciverit: hujus uxor paulo post; quam lues in dicta valle inceperat, 18°; neptis 29°; focrus septuagenaria 31° Julii; ipse pater familias 4° Augusti mortui sunt: chirurgus singula cadavera viserat, nullumque indicium pestis comperisse, omnes post septimum diem obiisse retulerat.

109. Erant in vicinia castra ludicra, ut infra referam: prætor chirurgo parum confusus, & ex brevissimo intra ultimos casus intervallo pestem suspicatus, omnes casas, præsertim vero suspectam, appositis excubitoribus in omnem eventum circumclusit: re accuratius cognita, superficies tredecennis filius in xenodochium bodzense 8° Augusti transvectus est, ubi probationem incolumis explevit: eodem die casæ ignis subjiciebatur.

110. Interea defuncti levir cum uxore sua in Száldobol, viculum propinquum novem casarum, ad patrem suum redive-
rat, ubi violentia morbi in furorem actus aufugit in silvam, & inter discurrendum mortuus conciderat: pater, humato cada-
vere, pessime habuit, & 14° Augusti mor-
tem oppetiit ex morbo triduo; uxor nu-
dius tertius ægra, ingentem capitis dolo-
rem, magnum ardorem, crebrum vomitum passa, accepit tumorem parotidis si-
nistræ, cui carbunculus infederat: mortua
est 19°: eam filia præcesserat ex morbo tri-
duo: cadaver petechias, & vibices ex-
hibuit.

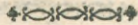
111. Plerique sessorum ceterarum casa-
rum, peste territi, aufugerant per mon-
tes, & valles: inter hos nonnulli ægrotan-
tes inviserant: conquisiti per milites,
quemadmodum & qui domi erant, in xe-
nodochium bodzense transducti sunt, 49
animæ: ibi enim, quum suppellectilia in-
dumenta que eorum purganda essent, mi-

nus erat periculi tum ipsis; tum etiam in publicam rem, si malum non coerceretur: casæ duæ in Száldobol combustæ sunt.

112. In castra quoque pestis irrepfit: miles vernaculus octodecennis 11° Augusti inter exercendum inopinate animo concidit: ad se reversus in tentorium ivit, quebatur magnum calorem, capitis dolorem, anxietatem, ingentem virium labefactionem, nauseam: chirurgus, febrem ardentem esse ratus, venam aperuit: vix septem unciaë sanguinis efluxerant: absti-
tit, quia animi deliquium jam infestabat.

113. Postridie in valetudinarium ca-
strense, ubi undecim ægri vulgarium mor-
borum degebant, virium fere impos trans-
vectus est: urgebat acer dolor versus in-
terstitium scapulæ sinistraë, & vertebrarum:
apponebatur emplastrum emolliens, quo
tertio post die ablato, venit in conspe-
ctum tumor in circumferentia ruber, in
medio niger, verus carbunculus: prodie-
rat quoque sub axilla dextra bubonis ger-
men

men: jamque tum recuperandæ sanitatis spes erat, & 7° morbi die siderata caro a viva separari occoepit: bubo in magnitudinem ovi anserini crevit, neque tamen in suppurationem ivit; sed retrogressus 23° Septembris sanum reliquit.

114. Alter miles 10° Augusti in valetudinarium adlatus est, qui multis, variis, anomalisque symptomatis vexatus 24° Augusti decessit: in cadavere numerosæ, & variæ magnitudinis petechiæ apparuerunt, & verisimillimam pestis suspicionem reliquerunt.

115. Statim atque comperta fuit pestis; miles infectus ex valetudinario in casam vacuam, adjunctis chirurgo, & ministro, translatus est: hujus contubernales solitarii, & ab his cetera centuria; ab hac reliquæ centuriæ in separatos coetus coire debuerunt hac spe, ut sicubi contagio incesset, eo pauciores periculum, & suspicio attingeret: qui a periculo quam longissime abfuisse cognoscebantur,

castrorum externa tenebant: alia militia circumjectas vias obsidebat: etiam in castris omnia ex præscripto sanitatis exigebantur: nihil vero scrupulosius, & accuratius tractatum est suppellectilium in castris reperiendorum purgatione, quam milites pro exercitio perfecerunt.

116. Interea pestifer convaluerat, & in xenodochium bodzense una cum chirurgo ministroque, mundas vestes induti, abierant: depositas idem ignis, qui casam infectam, & valetudinarium, consumpsit: tandem, expleta feliciter probatione, castra 6° Octobris soluta sunt, & militia domum dimissa, longe plus passa formidinis, laboris, & tædii; quam damni. Unde miles malum ceperit, referam, ubi de vico Kö-rös agam: nunc prosequar cursum pestis in valle bodzensi.

117. Vidua, cujus vir laqueo perierat, flagitiis, & mendicatione victum quærens, filiamque septennem secum trahens, manserat aliquot dies in viculo Száldobol,

bol, dum pestis ibi conflagrabit, & ex hinc militibus fugitivos conquirentibus subterlapsa, venit 24° Augusti in viculum aliquot casarum, nomine Nagy-Patak, & apud fratrem suum divertit: 24° ivit in viculum Kis-Borosnyo inde itineris horam dissitum, ubi postquam baccho, & veneritasset, Nagy-Patak sub vesperam repetens pessime habere coepit, & in dumeto prope viculum vitam finivit: 28° alius viculi sessor forte fortuna invenit cadaver, & filiolum prope sedentem flentemque: hic, suusque, defunctæque frater, hujus uxor, & mulier vicina, ne contaminarentur, longuriis mortuam in scrobem truserunt, & humarunt.

118. Sic narrarunt: at historia parum cohæret: neque enim verisimile, filiolum totum sesquinythemum apud cadaver perseverasse: potius credendum, matri semi exanimatæ opem quæsisisse, & in Nagy-Patak, a quo duntaxat mille circiter passus aberat, accurrisse, avunculoque omnia

enunciasset: unde quoque suspicor propinquos aliquid vestimentorum retinuisse: nihil tamen ab istis hominibus, nec a filiola comperiri potuit.

119. 29° Augusti alius sessoris privigna septennis mortua, & clanculum humata est: casus tamen vulgabatur: dixerant non parentes tantum, sed etiam vicini, ex diuturna tabe defecisse; se vero timuisse, ne morbus pro peste haberetur, ideoque sibi incommodum faceretur: id ipsum metuebant mulieris flagitiosæ propinqui: ideo hujus fatum sponte indicaverunt: aderant 1° Septembris inquisitores: repositum cadaver nihil ostendit præter cruorem ex ore, & naribus profluum: hinc planum fieri videbatur, mulierem non ex peste; sed ex noxis vitæ flagitiosæ decelsisse: quia tamen historia male, ut dixi, cohærens, & clandestina hujus, & parvulæ, de qua agebam, humatio suspectum quid subesse arguerent; quatuor familiæ, quæ facto intercesserant, in xenodochium bodzense una cum

cum sua supellectile transvectæ sunt 4° Septembris: erant 22 animæ: ceterarum casarum sessores, utpote in quos nulla suspicio cadebat, suæ sponti dimittebantur.

120. Novi advenæ, pro more xenodochiorum nostrorum, lixivio primum, deinde & aqua simplici vestimenta omnia, ceteramque, quam attulerant, supellectilem lavare, corporaque remixtis aceto, & aqua abstergere debuerunt: hæc cautela & Száldobolensibus ceterisque inquinamenti pestiferi suspectis non tantum; sed etiam ubique, sub hac contagione, optimo sane cum eventu observata est: & erant in xenodochio 85 animæ ita sub ingressu habitæ, quæ sanæ permanferunt.

121. Inter Nagy-Patakenfes vero, qui ab aliis seorsim erant, pestis erupit: nam eo intervallo, quo supellectilium purgatio in opere erat, puella novennis ex mitissimo insultu parotidis sinistræ tumorem nacta est, quem mater pro vulgari ægritudine, quam puella jam ante sæpius experta

perta.

perta esset, chirurgus obtrufit, qui ceteroquin nec satis diligens, nec satis perspicax erat.

122. 9° Septembris infans quadrien- nis ægrotare cœpit, & 12° decessit: chirurgus ex ore parentum retulit morbum, a calida nimis pulte exorsum, propinato vini cremati cum pipere, & allio haustu exacerbatum fuisse; parvulam, ante va- letudinariam, ex inflammatione ventriculi periisse; cadaver nullum pestis indicium exhibuisse.

123. 11 ejusdem mulier quinquage- naria, valido frigore, & calore, magno- que capitis dolore biduum tentata, in convulsionem incidit, quæ triginta horas duravit, in spasmus uteri (sic chirurgus exposuit) desit, & ægram 14 sustulit: nuperrime, dum in nosocomium traheretur, similem affectum passam esse; neque in vi- va, neque in mortua ullam maculam ap- paruisse idem referebat.

124. Hujus filius quinquevicennis eodem die ex morbo triduo vitam finivit: pater narrabat juvenem antea, postquam sub dio dormivisset, aurium dolorem cepisse, & totum annum decubuisse, indeque difficultatem auditus retulisse; postea gravem curram sustollendo noxam intra calvariam sibi concivisse; ab inde moesium, & cogitabundum incessisse: conclusit chirurgus apoplexia tactum obiisse: cadaver nihil præternaturale manifestasse addebat.

125. 16° infans quadriennis, cum pridie escam ex farina filiginea, & caseo large comedisset, præ capitis dolore, & debilitate lectum tenuit: successit diarrhœa, quæ 5° die mortem attulit: chirurgus a perversa diæta causam morbi repetiit.

126. Eodem die hujus soror sexennis, bene pransa sub vesperam, post exiguum horrorem incidit in calorem ardentem, & ingentem capitis dolorem, continuasque anxietates: 18° melius habuit: 19° obiit: rursus nihil pestiferi compertum est.

127. 20° Septembris mulier, septimestrem uterum gerens, quæsi est dirum pertinacemque lumborum, & infimi abdominis dolorem: 22° abortiit: 23° obiit: maritus aiebat paulo prius; quam ægrotasset, acerrimo raphani hortensis desiderio cruciatam fuisse, atque quum præsto non esset, inde in morbum lapsam esse: chirurgus mortem ad gangrænam uteri retulit, & nullum in cadavere pestis indicium observavit.

128. Enumeravi sex ægros intra duodecim dies in xenodochii septo mortuos, quorum nullus quintum diem excessit: Nagy-Patakenfes toti in eo erant, ut pestem occultarent: obsecundabat chirurgi facilis credulitas, supina negligentia, & credo, pestis contrahendæ formido: ideo, etiamsi isto officio obstrictus esset, obiter tantum ægros mortuosque visit: & certe postea patuit, senem septuagenarium, interea dum ceteri ægrotarent, & morerentur,

cum carbunculo decubuisse, ex quo etiam convaluit.

129. Medicus Brukmann, orta in Kö-rös, Rosnavia, novo, & vetere Tohan peste, aliis curis distinebatur, ac demum 23° hujus mensis ad xenodochium venire potuit: legerat relationes chirurgi, morbi, & mortis causas adferentis, quarum pleræque, si dispersos, & singillatim habitantes contigissent, valere potuissent; inpræ-sentiarum vero pestis suspectissimæ medico habebantur: interrogavit mortuorum propinguos accurate, & singillatim: illi nihil de bubonibus, & carbunculis; satis tamen ad cognoscendam determinandamque pestem aperuerunt: & vero mortis celeritas, potissimorum symptomatum similitudo, subita mali in homines diversæ ætatis, & sexus progressio prodebant morbum cito perimentem, inficientem, id est: ipsam pestem: congruas itaque fecit dispositiones, ut, qui in cæteris xenodochii septis erant sani, arctius quam ante conti-

rentur, & in tuto collocarentur: in infecto vero, quantum loci angustia permetteret, dispalarentur; ægri seorsim ab aliis in proprio habitaculo ponerentur: adjunxit chirurgus alium peritiosum: jamque quarto post die quatuor ægri, externis pestis indicibus signati, reperiuntur.

130. Dixi 22 Nagy-Patakenfes 4° Septembris in xenodochium tractos fuisse: verum sub iis ipsis diebus adducti sunt alii pariter suspecti, qui ob penuriam spatii seorsim collocari non potuerunt, proinde Nagy-Patakenfes admisceri debuerunt: etiam hos pestis invasit, & ex 38 animabus novem tantum incolumes manserunt, 27 pestem conceperunt, octodecim perierunt, & novem reconvaluerunt: ceteri, in aliis septis conclusi, perseverant salvi, & probata sanitate domum dimissi sunt: erant nonaginta tres.

131. Male cessit septo infecto, quod, ut dixi, dispalandis hominibus in eo degentibus nimis angustum esset, & quod

ab extus una cum Nagy-Patakenſibus aliis eodem tracti fuerint, & trahi debuerint.

132. Cis xenodochium, vix plus octava horæ parte, præter vigilarium, & telonium ſunt aliquot valachorum caſæ, in quarum una duæ puellæ, viro maturæ, adultior quidem 25º; junior 29º Septembris, mortuæ ſunt: et quia externa peſtis indicia aut reapse aberant, aut ſaltem non reperiabantur, creditum eſt ex morbo vulgari deceſſiſſe: in tertia vero ſore, quarto Octobris mortua, petechiæ in conſpectum venere: tota familia, quæ ſuperſtites undecim animas habebat, in xenodochium adducta, & caſa mox combuſta eſt: ex iſtis ſuperſtitibus quatuor permanſerunt intacti, totidem convaluerunt, & tres perierunt: in iſta caſa frequens fuit circuitor telonii, & inde peſtem concepit: bubonem carbunculumque habuit: deceſſit primo Octobris: ſuperſtes ejus familia, ſex animarum, contagioni erepta eſt.

133. Qua singulari occasione ista familia sibi pestem conciverit, an ex xenodochio, an aliunde, resciri non potuit.

134. Exeunte Octobri malum in xenodochio cessaverat, & qui remanserant, prorsus reconvalescerant: exacta probatione & hi, & intacti octavo Decembris dimittebantur: verum 23° pestis recrudit ex sequenti occasione.

135. Ista familia valacha, de qua mox ajebam, succensionem casæ, & supellectilis jacturam præmetuens, duas arcas supellectile plenas humo recondiderat: superstites, qui nuperrime ex xenodochio exierant, refoderunt.

136. Hinc puella, cui contagio pepercerat, 23°; altera, quæ mitius habuerat, 26° pestem concepere, & ambæ quarto morbi die mortuæ sunt: bini fratres, qui itidem morbum superaverant, secundo superarunt: at juvenis, in vicinia cum sorore serviens, apud puellas frequens, cum his pariter in xenodochium tractus est: soror

13° Januarii; ille 9° Februarii vitam, & pestem in xenodochio finierunt: ex famulatio xenodochii contagio octo animas invasit, tres necuit, quinque vita donavit: itaque summa omnium infectorum est 53; mortuorum 33; restitutorum 20.

Körös.

137. Est vicus submontanus militiæ vernaculæ quatuor & septuaginta casarum, quas 396 animæ ante pestem habitabant: occasio, quæ pestem eo intulit, hæc erat.

138. Inter excubitores casæ in Egres-Patak infectæ fuit miles, qui paulo post in castris ludicris pestem concepit: vicem obiens conspexit in horto locum stramine tectum, ubi scrutatus reperit dolium humo defossum, in quo præter aliquid pecuniæ res varii generis congestæ fuerant: rem aperuit uni commilitonum, qui principio quidem manifestationem svadebat; at spe potiundæ partis a consilio facile destitit: supervenit tertius, quem avaritia itidem haud ægre vicit.

139. Primus, ipse repertor, tria telæ novæ volumina, quatuor pelles agninas, pelliceam penulam, tres florenos; alter tria quoque telæ volumina, galerum pelliceum, tres florenos acceperunt: prior retinuit penulam, quæ postea combusta est: cetera per patrem suum, qui fors in castra venerat, uxori suæ transmissit in Kóvászna: socius, eadem occasione usus, etiam uxori sortem suam transdedit in Pake, vicum haud procul Körös situm: omnia hæc 20° Septembris, furto palam facto, apud possessores reperta sunt, & combusta, neutrique vico quidquam attulerunt, sive fors olim pestiferis in usum non venerint, & miasma non conceperint; sive possessores non ante tractaverint: quidquid sit, re comperta binæ familiæ in Körös præemptuenter transductæ sunt.

140. Tertius, vice functus, suam partem canistro conditam ipsemet in Körös portavit: galerum pelliceum, cingulum laneum, quatuor capitis velamina, tres

coralliorum funiculos, & unum, ex quo pendebant viginti circiter Paralæ, turcicæ monetæ genus sesquicruciferum fere æquans, in Transilvania prohibitum, proinde ex Valachia illatum: reposuit in arca, & exacto uxoris puerperio corallia glori, quæ illi adstiterat, donavit, & collo circumdedit: eadem glos velamina adjuvante alius domus ancilla lavit: horrore, & frigore 28° Augusti correpta in domum fratris sui, familiam habentis, se recepit: chirurgus venam aperuit: vetula affinis ægram unxit: mortua est 31°.

141. Centurio, qui in Barátos horam ab inde dissito degebat, de subita morte certior factus non domum tantum, verum etiam vicum in omnem eventum intercluserat: verum renunciante chirurgo, morbum febrem ardentem fuisse, & cadaver nihil contagiosi præferre, deduxit excubitores: funus solito ritu elatum, & humatum est.

142. Vetula unctrix habitabat una cum filia vidua, hujusque filiolo apud filium

lium suum, familiam novem animarum habentem: manens intacta pestem transfudit nepotibus ; et jam 10° Septembris unus quinquedecennis , alter decennis morbo correpti sunt: perierunt, ille 13°; iste 14° Septembris: mater pridie in morbum lapsa decessit 15° Septembris.

143. Interea dum hi jacerent; filii vicini ægros inviserunt, & inter illos unus 14° pestem concepit, & intra triduum mortuus est: 15° soror unctricis, propriam familiam habens, filiolum biennem amisit: pridie pater puellæ, primum infectæ, ægrotaverat: tertio post die ad plures ivit: ipsissimo tempore uxor militis körösiensis, qui furti particeps fuit, ægra decumbebat: bubonem gerens, & folicite occultans postea reconvaluit.

144. Eadem ancilla, quæ puellam primum infectam lavando juverat, peste 14° tentata, ad parentes in Papotz, vicum proximum, confugit: at 16°, quum contagio centurioni, ut mox dicam, pate-

tesceret, in Körös cum tota familia retrahebatur, & ignis casæ subjiciebatur: ea ratione vicus præsentis periculo eripiebatur.

145. Et hæc exempla satis, credo, sunt, ut demonstrem, queis occasionibus contagio ab una domo primum infecta in cognationes, & affinitates vicinitatesque intra exiguum tempus serpsit, & continua serie in dies invaluerit: qui animum reflexerit ad congressus hominum, partitiones indumentorum supellectiliumque, ex occasione ægrorum mortuorumque quotidie evenientes, imo & ad furta, in hisce circumstantiis præsertim a lotricibus cadaverum, & a vespillonibus non infrequentia, facile adsequetur, quam cito lateque miasma pestiferum ab unica velut stirpe difundi queat, & reapse difundatur. Nunc redeo ad historiam.

146. Chirurgus, qui postea insignem pestiferis operam præstitit, ratiunculis, & narratiunculis præsertim muliercularum de-

delusus, varias retulit centurioni morbi, & mortis vulgares causas: sic unctricis nepotum unus nuper ex arbore ceciderat: alter territus ægritudinem conceperat: mater ex solitudine moeroreque ægro-taverat, & decesserat: pater puellæ pri-mum infectæ tecta pulmonum vomica su-bito perierat: at vero ipsi propingui post-
ea confessi sunt, omnes veram pestem habuisse: & inter ceteros iste pater fami-lias bubone signatus obiit.

147. Vigilantissimus centurio, chirur-gi renunciatione nequaquam contentus, in Körös se contulit, & chirurgum, forte occurrentem, eo reduxit, & induxit, ut ægros coram viseret: & primo se obtulit infans septennis, qui sub axilla dextra bu-bonem gerebat, ad cujus tactum ejulabat: adulti artem fallendi, & dissimulandi me-lius norunt.

148. Sublato omni dubio centurio, ad-vocatis ex vicinia militibus, octo stationi-bus vicum 16° Septembris circumfedit: ex

lex domibus, quas infectas norat, tres
 vacuefecit: in unam ægros, qui tres
 tantum erant, conjecit, hisque herum, &
 heram curatores dedit; chirurgum expo-
 suit; duas domos contaminatis destinavit;
 parochum, qui ægris inscius interfuerat,
 in sua domo occlusit; verbo: nihil reli-
 quum fecit, ut malum circumscriberet,
 ejusque progressum cohiberet: optimo sa-
 ne; at irrito fere consilio: nam pestifer fo-
 mes multiplicatis, ut mox innuebam, oc-
 casionibus quaquaversum serpserrat, ho-
 minesque resque pene in immensum con-
 taminarat: accessit plebis adversus saluta-
 res dispositiones renitentia, eo quidem
 contumacior, quod cum religione,
 quam profitentur, jam inde ab infantia
 fluxerint dogma „ cuique hominum a di-
 „ vina providentia singulas actiones, &
 „ mortis genus, horamque inevitabiliter
 „ esse prædestinata, neminemque, quid-
 „ quid fecerit, aut caverit, fatalem termi-
 „ num prorogare posse: “ ergo abstinem-
 tiam

tiam a congressu ægrorum, & ab usu suppellectilium pollutorum, ceterasque salutare dispositiones & negligebant, & contemnebant, promptoque, & prono velut capite in morbi, & mortis discrimen ruebant: nec defuerunt, qui parochum conviciis peterent, quod aliter doceat; aliter faciat: ita lues subita celeritate gliscebatur, & quotidie magis magisque invalescebat, jamque dimidio Octobri tres, & viginti domos funestarat; octo & viginti animas sustulerat; in nosocomio triginta unam tenebat.

149. Ex ista clade, cui quinquaginta & una domus tunc erant intactæ, parochus, adhortante centurione, occasionem cepit plebem a superstitione ad saniora reducendi: neque omnino frustra fuit, & invenio scriptis mandatum exemplum filii, qui, quum comperisset patrem suum infectam domum intravisse, a se repulit, & coegit in horto hospitari, ubi postmodum in morbum incidit, ab hinc in nosocomium translatus est, & cum bubone sanitatem
rece-

recepit: cetera familia mansit intacta: aliæ duodecim familiæ, abstinendo ab occasio- nibus contagionis se præstiterunt immu- nes, & præter has 88 animæ, intra clau- stra adductæ, contagioni ereptæ sunt.

150. Contagio usque ineuntem No- vembrem increvit, & ab inde toto fere mense longe pauciores ægros dabat: at sub finem recrudit, & nova sævitie vix non totum Decembrem difamavit: pro- cul dubio vicanei, quos prior strages ter- ruerat, sequente remissione securiores au- dacioresque facti, abditam supellectilem protraxerunt, & quos pestis reliquerat in- tactos, infecerunt: Januarius benignior fuit; novos tamen & inexpectatos casus dedit: nam inter vespillones, & nosocomii mini- stros unus, & alter contaminata supelle- ctilia subriperunt, & ad suos clanculum tulerunt: atque hi primum; deinde & alii infecti sunt: Februario, præsertim ineun- te, rariora erant funera, & 24. dies ulti- mum dedit, quocum pestis desit, post-
quam

quam domos, comprehensa papolzensi, 62 funestarat, animas 242 tenuerat, 120 peremerat, & sauciatas 122 reliquerat: chirurgus ille ipse, qui initio pestem esse non crediderat, medici Brukmann documenta presse sequendo egregiam, ut numerus restitutorum ostendit, præstitit operam.

Kovászna.

151. Est pagus 330 domorum, quas ante pestem 1675 animæ habitabant, maximam partem militiae vernaculae; ceteri sunt nobiles, aut his subditi: distat a Körös dimidiam tantum itineris horam: evaserat mense Augusto, ut dixi, pestis periculum, quam ex Körös sequenti occasione contraxit.

152. Duo köröseses patresfamilias, jam inde a mense Julio domo absentes, demum Octobri rediverunt; at pestem veriti in Kovászna confiterunt, ibique interim mercenaria opera vitam sustinuerunt: malo circa dimidium Novembrem

remittente, nocte concubia, clam excubitoribus in Körös subreperunt, & pariter in Kovászna reversi sunt: forsan id ipsum frequentius tentarunt: unus habebat in Kovászna uxoris suæ sororem, cujus filius juvenis 24 annorum, 29° Novembris morbo tentatus, 2° Decembris melius habere visus est; at 6° obiit petechiis cadaver deturpantibus: ob id ipsum mater, hujusque reliquæ proles tres in Körös transducebantur, interclusa mox domo, & suscepta ibidem supellectilium purificatione.

153. Pater vero, juvene decumbente, primo Decembris ad excubias confiniorum abiverat cum commilitone juvenis amico, quem is, ut primis morbi diebus; sic etiam sub abitu inviserat: hic, in statione 4° Decembris æger factus, obiit octavo: cadaver chirurgo visenti petechias latas, nigerrimas, multas exhibuit: hinc ceteri excubitores, quamprimum casus renunciatus est, aliis substitutis deducti,

& in xenodochium transmissi sunt, ubi sani permanferunt.

154. Pater vero supra dicti juvenis, intellecto filii periculoso statu, constituto vicario appulit domum mortuo jam filio, ceteraque familia in Körös translata: ergo ad fratrem suum, qui conversationis cum ejus filio habitæ suspectus habebatur, divertere coactus est interea; dum domus sua purgaretur, eique duntaxat indultum est, ut sub conspectu appositorum excubitorum pecora interdiu curaret.

155. Exacta purificatione in domum suam permissus est: octavo Januarii foliis pestis symptomatibus incidit in morbum, ingenti capitis dolore, calore, siti, magna virium prostratione, bubone sub axilla sinistra, carbunculo in nucha stipatum: transductus est in Körös altero post die, ubi 12° Decembris obiit.

156. Occasio mali demum hæc reperita est: mortui soror, proprium in Kovászna domicilium habens, sub morte juvenis

absconderat in horreo, & stabulo intra foenum, & stramen supellectilia, & indumenta, quorum quædam avunculus ex Körös retulerat, alia juvenis suo morbo infecerat, ac tandem pater, monente muliere, receperat, & sibi pestem conciverat.

157. Interea circiter octavum Decembris contagio domum nobilis cujusdam invaserat: inquilini enim infans 11° cum petechiis mortuus est: pater, materque, & tertia proles bubonibus signati, duæque adhuc sanæ transducebantur in Körös: qua occasione contagionem conceperint, nec tunc, nec postea comperiri potuit: suspicor tamen, & temporis circumstantiæ innuunt, a domo mox dicta, quæ vicina erat, virus venisse.

158. Clarior est duarum ceterarum familiarum historia: nam mulier köröfensis, cujus domum pestis demersuerat, koválfzeni puellæ indusia clanculum subdiderat: idem chirurgus ipsam, binasque sorores

ex peste decumbentes reperit, & in Kőrös totam familiam transmisit: ex hac domo hospes duorum Kőröfensium, de quibus supra, supellectilem infectam accepit, inde pestem 30° Decembris concepit, & in Kőrös translatus ad plures migravit.

159. Miles, qui periculum castris intulit, itidem koválfznensis erat: hujus pater, sub ipsis pestis initiis in Kőrös transductus, ibidem quoque septuagenarius pestem superavit: itaque contagio repetitis adultibus hunc pagum impetivit: Kőrös eidem ob vicinitatem exitiosum, & etiam salutare fuit: eo enim ceu ad primum principium suos pestiferos reduxit: huic dispositioni accessit sagax, felixque supellectilis inquinatæ conquisitio, purgatioque, & sollicita, exactaque incolarum ab invicem separatio: hinc contagio sex duntaxat familias tentavit, 23 animas incessit, quindecim interfecit, & octo in vivis reliquit.

160. Nonnulli e nobilibus, is præsertim, de quo supra, quum præcautiones mo-

leste ferrent, consilia refractaria inibant, quibus tempestive detectis, jussu superi sanitatis consilii in xenodochium bodzense transducti sunt, & ibidem sani probationem expleverunt.

Bodola.

161. Est pagus sede háromszékenfi conclusus; pertinet tamen ad comitatum albensem superiorem: habet 171 domos, quas hungari, nonnulli nobiles; multi plebei, & valachi subditi insident: summa omnium ante pestem erat 890 animarum.

162. Mense Augusto, statim atque contagio in valle bodzensi cognita fuit, quum ignoraretur, quantum spatium, & quot loca fors occupasset; militia germanica, per stationes juxta fluvios Fekete, & Tatrang distributa, 31 pagos, vicosque circumcluserat, & a citimis locis absciderat hoc fine, ut ne pestis horsum transfret: at præterea vallis bodzensis, & postea Kö-rös, deinde Kovászna propriis stationibus militiæ vernaculæ circumseptæ fuerunt:

men-

mense Septembri, & Octobri chirurgus bene peritus omnia loca intra prætenturam posita, præter infectum Körös, inter cetera etiam Bodola visitavit, nullumque ullibi pestis indicium invenit.

163. Ex singulis vicis saltem duo jurati chirurgum comitari debuerunt, ut discerent, qua ratione visitatio deinceps instituenda, & peragenda esset: nimirum e domibus foras acciendos sessoros singulos, ne fors subdoli vicanei ægrum intus celarent, & omnes incolumes esse falso renunciarent: Bodolenses toto Novembri, Decembri, & Januario nihil sinistri retulerunt, & quum circumclusi vici una cum Bodola, molestias incommodaque tam diuturnæ obsidionis perosi, eliberationem instantissime poscerent; annuit collegium sanitatis, ut ea solveretur, aut potius ad proximos tres vicos, Pake, Körös, & Kovászna, quorum bini postremi infecti erant, contraheretur: id 20° Januarii factum est, eo quidem confidentius, quod pestis ubi-

que fini appropinquaret, & brevi desitura speraretur.

164. 12° Februarii subcenturio, in Boudola hibernans, scripsit Coronam, infantem biennem nudius tertius, matrem heri, hodie patrem vivis ereptum esse: medicus Brukmann aberat in districtu fogarasiensi: eum supplevit coronensis civitatis chirurgus, qui retulit „ infantem ex convulsione; matrem, antea valetudinariam, ex „ abortu; patrem vero ex apoplexia interiisse: cadavera nullum pestis indicium „ exhibuisse: se tamen in omnem eventum istam domum interclusisse. “

165. Paucis post diebus Brukmann eo venit, & comarchum pagi senioresque, præfectos curiarum nobilium, & curatores animarum de statu publicæ sanitatis interrogavit: illi omnia bene esse reposuerunt: superstites memoratæ domus, foras evocati, erant omnes sani: sic confirmabatur relatio chirurgi: itaque medicus, omnis mali securus, revocatis in mentem
cir-

circa ægrorum mortuorumque manifestationem edictis, in reliquum tempus monuit, ut imperata sedulo, & accurate exquerentur.

166. 25° Martii alius subcenturio duos præcipites occasus renunciavit: medicus Brukmann in marusina sede aberat: medicus civitatis coronensis eum supplevit, & retulit sessorem bodolensem, hujusque famulum, & infantem sesquiennem morbo quatruiduano, petechiis in cadaveribus conspicuis, mortuos esse, & in vico ab hinc sex dies quinque homines in morbum calore, capitis dolore, & vomitu stipatum incidisse: sine mora domus istæ intercludebantur: Brukmann, 29° Martii opportunum reversus, adjuvante chirurgo bene perito visitationem totius pagi suscepit.

167. Vidua septuagenaria extra pagum habitabat cum duobus filiis adultis, & cœlibibus, totidem filiabus, genero, & parvulo nepote: filii generque raro domi, ut plurimum vagabundi, negotiationis
clan-

clandestinæ, ne dicam furti, infames: ideo in verisimillimam adlati domum fomitis pestiferi causam veniunt: filiorum junior, ex eunte Decembri gravissime tentatus, vix emerfit: inde retulit tumorem infra aurem sinistram, qui in pus abierat, & coaluerat: chirurgus, cicatricem conspicatus, pertinaciter negantem impulit, ut fateretur se peste laborasse: binæ sorores interierant, cœlebs quidem 24° Januarii petechiis; nupta 10° Februarii præter petechias carbunculo signatæ: ambas ineunte morbo vires desituerant, præcordiorum angustia torserat: frater adjuvante vetula cadavera trahis imposita in cœmeterium traxit, clam; an palam, incertum est.

168. Vetula quoque morbo tentata fuerat, sed non ante falsa est; quam se nudare cogeretur: ostendit sub lævo inguine bubonem, ex supernato carbunculo adhucdum ulcerosum, qui demum 24° Maji confanatus est.

169. Illa apud hungarum pagi fessorem fere quotidiana fuit, quod inde vinum crematum emeret, & linum mercede nondum acciperet, ac netum reportaret: ea itaque occasione contagio in vicum transducta fuisse videtur: forsan etiam anus aliquid fomite foetum in ea domo vendidit: initium fecit puellus biennis, 6° Februarii, ut postea compertum est; mortuus: sequebantur mater gravida 11°; & pater 12 ejusdem mensis: superstites, filium vicennem, & parvulam quadriennem, medicus Brukmann paucis a parentum morte diebus sanos viderat, ut supra dixi: parvula mitissimum pestis adsultum passa est: filius pejus habuit, & sub inguine sinistro bubonem, qui sub visitatione nondum coaluerat, & carbunculum prope os sacrum, qui itidem carnem mortuam adhuc habebat, retulerat: famulus persisterat sanus.

170. Uxor alterius hungari in domo mox dicta frequens fuit, & 16° Martii pestem concepit: summas præcordiorum

angustias, & infimi ventris dolores que-
rebatur: obiit 22°: ejus vir, nudius tertius
in morbum lapsus, magno calore, & mul-
to vomitu primum vexatus, duos dies
somnialetus, dein delirus, decessit 25°: ca-
daver petechias ostendit: nudius tertius
puella septennis capitis dolorem, & ven-
tris tormina quæstæ erat: carbunculus pal-
pebram superiorem sinistram incescit, & non
tantum hujus; sed etiam alterius oculi
ambitum tumefecit: mortua est 27° Martii:
hujus soror quinquennis, tertio post die
in morbum lapsa, bubonem nacta est sub
inguine dextro: ceteri tres domestici erant
sani.

171. Interea dum contagio intra has
familias occupabatur; solenni suo more,
videlicet conventu propinquorum, noto-
rumque apud ægros, & venenatarum rerum
partitione, ad alias similiter transibat:
quas si singillatim persequerem; lectorem ni-
mis fatigarem: quatuordecim inventæ
sunt

sunt infectæ; mortui ex peste octodecim;
restituti duo; actu ægri undecim.

172. Bodolenses culpam omiffæ renun-
ciationis aliquantulum excusare videban-
tur ajendo „ visitatores quotidie circum-
„ ivisse: at quum domos, ne ipsi pestem
„ conciperent, ingredi non sint ausi; ple-
„ bem variis sub obtentibus, puta: hos ad
„ lignationem; illos ad labores rurales;
„ istos in primum vicum; filium ad pa-
„ rentem; hunc ad filium exisse commen-
„ tantem, ægrotantes celasse, & dissimu-
„ lasse: mortis casus patuisse quidem;
„ mortuorum vero propinquos varias,
„ pro suo quemque modulo, morbi, &
„ mortis causas finxisse, quæ pestem neu-
„ tiquam præferrent; imo durationem
„ morbi ad lubitum prolataffe; verbo: fal-
„ sa renunciaffe. “

173. Cognita, declarataque peste mi-
litia germanica pagum quindecim statio-
nibus circumfedit: interpositi equites spa-
tia vacua diu noctuque obibant: missi

in loca vicina periti chirurgi, qui sanitatis statum ubique perquirerent, & recognoscerent, & si quid invenirent aduersi, referrent.

174. Domus infectæ eo quidem ordine, & tempore, quo reperiabantur, occlusæ, vigiliisque obseptæ fuerant: at quum ab invicem distarent, & impollutæ interessent mediæ; istarum ab his separatio locum habere non potuit: inconsultum enim fuisset, sanos & intactos periculo exponere: deinde ambitus nimis amplus erat; quam ut fructuose, tuto, & comode circumsepiri potuisset: demum funesta experientia docuerat, nunquam satis a plebe cautum esse, quippe quæ non investigabilibus, nec satis præcavendis artibus, fallaciisque supellectilem, & cum ea pestis fomitem subducere, & abscondere nosset.

175. Præsto erant undecim casæ, a cetero pago circiter tercentos passus distitæ, & pesti intactæ: Brukmann sessorum in pagum translocavit, & vacuefactas

casas infectis familiis addixit : unam ægris; alteram chirurgo, hujusque administris ex territorio Calibasonum, peste duos jam menses liberato, excitis; tertiam convalescentibus; ceteras contaminatis suspectisque destinavit: conseptum hoc excubiis circumdedit, & omni cum pago commercio interclusit: migrantibus non plus indumentorum, & supellectilium permisit; quam ad usum restrictum, & ad mutationem opus fuit: mox ab ingressu omnia lavare, lotas vestes induere debuerunt: quatuor familiæ, queis duplices vestes non suppetebant, seorsim a ceteris deguerunt: nam etiam in consepto ita dispositum fuit, ut commercium diverse suspectorum impediretur.

176. Quæ domi reliquerant, purganda, & accuranda commisit purgatoribus, manentibus interea, qui ab initio circumstabant, excubitoribus: ecclesiarum, & scholarum frequentatione, nuptiis, funerum nataliumque epulis, & omni confer-

ferto conventu incolis bodolensibus interdixit: impresse, & diserte monuit „contagionem & ægrorum congressu, & suppellectilis, ab his adhibitæ, usu propagari, ac quaqua versus difundi: vix ullum ab alterutra, præsertim postrema, harum occasionum tutum esse: juventutem insciis parentibus in obstrusissima loca irreptare: suppellectilem hæreditate, venditione, donatione, aliisque civilis vitæ contractibus etiam ad cautissimos facile intra quatuor, queis malum latuit, menses transire potuisse: hinc non consultissimum modo; sed etiam plane necessarium esse, ut per totum pagum generalis purgatio confestim & accurate susciperetur: sic virus, sicubi lateret, extirpatum iri: “ adjecit „ quanto cum vitæ privatorum, & sanitatis publicæ damno res pestiferæ abscondantur: quæ lotionem ferunt, proprietariis redditum; cetera, quæ igne cremanda sint, ex clementia & largitate augustissimæ principis

„ ci-

» cipis pecunia refartum iri: celatoribus
 » carceris, & pro re nata etiam capitis
 » pœnam; indicibus trium aureorum mer-
 » cedem constitutam esse: “ tandem ad-
 hortatus est curatores animarum, seniores
 pagi, & omnes, qui auctoritate valebant,
 ut eadem monita plebi imprimerent, &
 ad exequendum persvaderent: quod ipsi
 etiam pro virili præstiterunt.

177. Jam inde a sexto Aprilis, quo
 die familiæ seminio pestifero pollutæ ab-
 ductæ fuerant; opus purgationis ut ac-
 curate & ferventer; ita prospere in Bodo-
 la procedebat, nihilque adversum in ter-
 tiam fere septimanam in pago se exeru-
 erat, & curatores animarum apud ple-
 bem acriter instabant, ut, si quid forsan oc-
 cultum scirent, fideliter revelarent: quod
 auctoritas, & eloquentia non potuit, pestis
 longe efficacius expressit: domus infecta-
 rum vicinæ, hucusque illibatæ, virus in-
 tra parietes suos recondebant, jamque
 23° Aprilis una; dein successive quatuor

aliæ totidem pestiferos, ultimum quidem sexto Maji, dederunt, & statim atque compertæ erant, transmissæ sunt in conseptum, intra quod, angusto nimis spatio, quinque tuguria extemporanee erigi debuerunt.

178. Condiderant in hortis, cameris, horreis, stabulis intra stramen, & foenum omnis generis suppellectilia, indumenta, tegumenta, quorum prima retexit purgatorum sagacia; quædam nobilis puellæ solertia; cetera ipsi proprietarii, suo tandem damno sapientes.

179. Consepti fata hæc fuerunt: inter quatuor familias, quæ vestes non mutaverant, & ut dixi, seorsim erant, contagio suum cursum tenuit, & mense Aprili undecim impetivit: Majus duos tantum ægros dedit: penultimus erat ex familia, quæ jam quatuor septimanas intacta permanerat: videlicet puella octodecennis indusium, quod mater, ex peste mortua, paucas tantum horas induerat,

&

& mundum videbatur, lotioni subduxerat: id induit 7° Mai; ægrotavit 9°; mortua est 13°: ultimus fuit stolidus & fatuus, quem inanis phantasia in nosocomium, ubi puella jacebat, concubia nocte perduxit: tertio post die cum bubone, ac petechiis vitam, & contagionem finivit.

180. Qua occasione contagio venerit in Bodola, nil profus certum licet prode-
re: memini quidem vetulæ, apud quam primum divertit, filios in eam suspicionem venire: istorum enim vagabundorum uni alterive supellex polluta ex Körös, Kovászna, Bodza in manus venire potuit: ex Bodza sequens se offert occasio: vidua, eaque filia familiæ, quam pestis Bodzæ bis vastavit, 8° Decembris dimissa, venit tertio post die (10° Decembris) cum adulta sorore in Bodola, ubi ab hungaro, cujus domum ineunte Februario infectam fuisse dixi, panem emit, quem in suffragium mortuorum parentum pauperibus distribuit: forsan etiam, ut gens va-

lacha solet , aliquid vestimentorum ex mortuis residuorum vetulæ, cujus filius primus pestem habuit, in domo hungari frequenti donavit: nam & ipsa procul dubio, quemadmodum sorores, suppellectilia defoderat, quæ xenodochio exiens mox recipere, & in Bodola secum ferre potuit: noctem transegit apud vicinum vetulæ valachum, qui quidem ineunte Januario obiit, sed ex morbo vulgari, non ex peste id quod enarrata ab ejus uxore symptomata, & sequens totius familiæ, quæ sex animarum erat, incolumitas evincere videntur.

181. Eadem bodzensis vidua, apud valachum divertens, subito magnoque frigore, & capitis dolore prehensa est: postridie mane pejus habuit, & aliquoties vomuit: ajebat se heri ex equo decidisse, cui cum insidere jam impotens esset; ejus soror domum properavit, fratremque accivit, & currum: huic ægra postridie imposita sub itinere moriebatur: ubi, &
quo-

quomodo cadaver humatum sit, omnino comperiri non potuit: neque alienum est credere, vetulæ filiorum alterutrum, aut etiam generum currui occurrisse, humationi operam dedisse, & pro mercede aliquid vestimenti accepisse.

182. Quidquid sit, hæc historia, ut ut nonnullis circumstantiis, quas mortui, & transfugæ secum tulerunt, impedita, saltem verisimillimas refert occasiones, quæ contagionem prolatarint.

183. Bodola numerat domos peste funestatas 21: habebant hæc animas 128: contagioprehendit 59; interfecit 57; fauciatas reliquit 22; illibatas 69.

Sedes Csikensis.

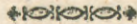
184. Est regio Moldaviæ contermina: montes medii sunt, per quos via regia sex horarum spatium usque fauces, portam Ghimes dictas, percurrit: hic Transilvania finitur: nonnullæ familiæ secus viam hinc & inde; multæ ad latera; pleræque

seorsim; aliæ in viculos contractæ habitant. Unum, dimidio circiter itineris spatio positum, contagio mense Augusto primum tentavit: fessorum unus habebat fratrem, trans excubiarum stationes habitantem, quem, quia jam aliquot liberos amiserat, & ipse periculose ægrotabat, invisit; & pestem ad suos reportavit: a dimidio Augusto usque dimidium Septembrem quinque funera extulit: hujus vicinus duo: tertius vicinus adulto Septembri totidem: ajebant morbum esse dysenteriam, capta procul dubio mendacii occasione ex eo, quod profluvium alvi, ut in peste assolet, mortem anteiisset.

185. De familia, quam postremo nominavi, venit Cibinium 24° Octobris nuncius „ puerum novennem, qui tota æstas
 „ te valetudinarius fuisset, ex dysenteria,
 „ & narium hæmorrhagia 29° Septembris;
 „ puellam quatuordecennem, antea jam
 „ ægram, ex novo relapsu 12° Octobris;
 „ alteram septennem, quæ quoque tota
 „ æsta-

„ æstiate languisset, 14° Octobris; puellum
 „ quinquennem 15°; tandem ipsam matrem,
 „ tres jam menses infirmam, tot prolium
 „ jactura, & desiderio confectam 19° O-
 „ ctobris decessisse: „relatio adjiciebat,“ pa-
 „ trem, aviamque, & vespillonem sancte ad-
 „ severare, in cadaveribus nihil præter-
 „ naturale apparuisse; ceteros familiares,
 „ & vicinos optime valere; quia tamen
 „ tot mortis casus in eadem familia suc-
 „ cessissent, domum, interea dum res pe-
 „ nitus inquireretur, vigilibus circumclu-
 „ sam teneri. “

186. Missus eo chirurgus comperit ter-
 tio Novembris, omnes, quos mox addu-
 cebam, ex morbo quatruiduano cum bubo-
 nibus obiisse præter decennem puerum,
 qui sub utroque inguine bubonem gereret,
 & jam reconvaleretur: in vicina domo
 (hæc erat infectarum quarta) matrem 24°;
 puerum duodecennem 30° Octocris mor-
 tuos esse; infantulum sesquiennem decum-
 bere cum bubone sub inguine dextro, &

tribus in abdomine carbunculis: ceteri autem & harum, & reliquarum casarum præsentes incolæ erant fani: sex vero ab-erant, ut postea memorabo.

187. Idem chirurgus vicum, Ainad nomine, sesquialteram horam ab istis casis dissitum heri inviserat: pars inferior sincera mansit: superior habet domos quadraginta, quas 215 animæ ante pestem habitabant.

188. Hanc duabus ab hinc septimanis contagio inceserat, & sex domos funestarat: incepit 24° Octobris a puero duodecenni, quem cum bubone & petechiis intra triduum necavit: secuta est soror sexennis, quæ itidem intra triduum 18° Octobris perivit: ambo occasus pro vera peste primum habebantur, ideoque domus excubiis circumcludebatur: malum quievit usque finem ejusdem mensis, & excubitores deducebantur: at ultimus Octobris, & primus Novembris dies quatuor funera dederunt: in his tumores pestilenciales, & pete-

petechiæ conspicuæ erant: similiter & in quatuor cadaveribus totidem familiarum: sexta duos ægros habebat, mulierem bubone sub inguine dextro, & carbunculo sub sura ejusdem lateris; infantulumque bubone sub inguine sinistro signatos.

189. Pestem in hunc vicum retulit sessor ex fratris infecta domo, eadem ipsa, quam quinque animas mense Octobri amisisse supra memoravi: sub eodem enim tempore alter alterum inviserat, & aina-diensis mortuorum ex fratre nepotum quasdam reliquias liberis suis reportaverat.

190. Etiam si vero militia statim a declarata peste saluberrimas dispositiones adornasset; supero tamen rei sanitatis collegio visum est, medicum Brukmann illo mittere eo fine, ut delegato ibidem confessui specialia explanaret, & si quid reliquum esset, perficeret.

191. Interea in viculo primum infecto, & circumcluso unus & alter occasus se
se

se iterato exeruerant: inter ceteros miles vernaculus, domum infectam ingressus, pestem contraxit, & bubonem: obiit quarto post die: istud infortunium permovit tribunal istius militiæ, ut superstites domorum infectarum in Ainad; ceterarum vero sessorum in xenodochium ghimesiense traduceret: optimo sane eventu: nam omnes ibidem sani persisterunt.

192. Brukmann, 9° Decembris eo appellens, intellexit alium viculum 12 casarum jam inde a dimidio Novembri infectum esse: tertius enim frater ibidem habitans & in Ainad, & in primo viculo frequens fuerat, & inde suppellectilia retulerat, jamque ipse cum familia in Ainad transvectus fuerat: at quum chirurgus, in Ainad pestiferis expositus, in quatuor casis sex mortuos, quos nemo humare vellet, comperisset; casas succendit, & superstites in Ainad transduxit: postridie in una reliquarum casarum duo pestiferi reperiebantur, qui in nosocomium ainadense;

su-

superstites vero in domum peculiarem translati sunt.

193. Et quia metuendum erat, ne ceteræ quoque casæ, inter quas diversorium fuit, fomitem pestiferum continerent; medici Brukmann svasu omnes primum vacuefactæ, deinde combustæ, sessoresque omnes in Ainad se recipere coacti sunt: sic contracta in unum locum peste reliquum fuit, ut ibi contineretur, & extingueretur: militares excubiæ triginta & septem stationibus locatæ totum vicum circumstabant, & simul illibatam partem ab infecta intercludebant.

194. Omni opera adlaborabatur, ut, qui in morbum inciderent, mox conquirerentur, & in nosocomium traherentur, superstites sani ab illibatis seorsim degerent, & hi periculosos congressus vitarent: purgatio solícite & accurate instituta fomitem pestiferum delevit: contagio mense Decembri ad apicem incrementi pervenit, & Januarius tres tantum ægros, eosque

ex ministris dedit: tandem duæ mulieres, quæ supellectili purgandæ vacabant pridie cinerum, commissabundæ sibi malum conciverunt, & resolutis bubonibus convaluerunt.

195. Ainad, & duo viculi simul sumti numerant familias peste funestatas 29; animas morbo petitas 112; interemptas 78; vitæ restitutas 34.

In Sede Marusina.

196. Hæc Transilvaniæ regio nomen habet ab interfluente amne Marisco, quem vulgus Maros appellat: caput est Maros-Vásárhely: hungari Agropolin latine vertunt: hic sedet principale forum (tabulam regiam vocant), penes quam judicia exercentur: anniversarias habet undecimo Novembris die nundinas, quo Csikenses, præsertim monticolæ, frumentum in hiemem emturi catervatim confluere solent.

197. Eo quoque abiverant sex sessorum viculi apud Csikenses primum infecti: ex

his

his duo erant, quorum familias contagio habuerat: procul dubio aliquid supellectilis pestifero fomite imprægnatæ secum acceperunt, quæ puellæ, de qua infra dicam, cesserit in usum: ea serviebat in caupona, quo multos ex infecto tractu convenisse postea compertum est: & hæc est sola occasio, quæ de origine pestis, quam mox describam, rescisci potuit: neque enim mater puellæ, aut hera, ut ut variis quæstionibus agitæ, quidquam specialius, quod satisfaceret, edixerunt.

198. Collegium sanitatis statim; atque abitum istorum hominum intellexit, præpositos sedis Marulinæ 15° Novembris commonefecit, ut attenderent, & solícite perquirerent, num sicubi calamitas emergeret: paulo post renunciatum est, sex istos sessoros, illibata sanitate, ad suos redivisse: ita suspicio, & metus nascituræ contagionis pedetentim remisit, & quievit.

199. 19° Decembris præpositi sedis
 scripserunt, in vico Kakasd a metropoli
 horam disito „ puellam octodecennem 19°
 „ Novembris; fratrem quatuordecennem
 „ 23° ejusdem mensis; alterum quatuorvi-
 „ cennem 2° Decembris ex morbo vica-
 „ neis ignoto interiisse: hos nuper scabie
 „ adfectos, decocto tabaci cum arsenico
 „ perlotos, intumuisse; rubras efflore-
 „ scentias ad instar purpuræ habuisse;
 „ multum vomuisse; demum, viribus su-
 „ bito destitutos, decessisse: in cadavere
 „ postremi sub inguine tumorem obser-
 „ vatum fuisse: parvulam octennem con-
 „ tagiosa scabię pariter teneri; physicum
 „ sedis causam mortis ab arsenico repete-
 „ re: ne quid tamen neglectum videretur;
 „ vici sessoribus ceterorum locorum com-
 „ mercio ad aliquot saltem septimanas
 „ interdictum esse. “

200. Ipse ego, perlecta relatione, opi-
 nioni physici accessi, & collegio sanitatis
 29° Decembris auctor fui, ut interdictum
 tol-

tolleretur: quod quidem demum 21° Januarii effectum est.

201. Ineunte eodem mense transmissa ægrorum, mortuorumque in locis istius sedis tabella exhibebat duos in Kakasd octavo morbi die, elapso Decembri, defunctos, & totidem ex purpura decumbentes: id morbi genus tum temporis per principatum longe lateque grassabatur: sequens tabella quinque ægros mense Januario resitutos ostendebat.

202. Interea rumor sine capite percubuit, & Cibinium usque venit, pestem in sede marufina pedem fixisse, & gliscere: compellati super hac re præpositi responderunt 11° Februarii „ ignotam sibi
 „ rumoris causam esse: altera quaque septi-
 „ mana de ægris & mortuis tabulas reddi,
 „ easque fidem facere, nullos insolitos
 „ morbos, ne dum pestem in tota regio-
 „ ne reperiri: ab aliquo quidem tempore
 „ plures ægros, & crebriores; quam alibi,
 „ occasus contigisse, ac nuperrime (pri-
 mo-

„ mo Februarii) de repentinis nuncium
 „ extitisse: missum eo notæ fidei virum
 „ annosum, & pestem olim expertum ni-
 „ hil finistri pestisve suspecti reportasse:
 „ secutam post octiduum relationem id
 „ ipsum confirmasse. “

203. At vix revertente septimana (17°
 Februarii) iidem scribebant „ vicaneos
 „ ex ruditate, astuve, aut metu secuturo-
 „ rum incommodorum missos inquisitores
 „ circumvenisse: heri demum crebrescen-
 „ tia in vico Kakasd, eaque repentina, &
 „ non obscuris pestis indiciis stipata fune-
 „ ra innotuisse: virrum optimæ ætatis, &
 „ sanitatis, 10° Februarii ægrotare coep-
 „ tum, parvumque sub axilla tumorem
 „ nactum, quarto post die obiisse: duas
 „ ejus proles iis ipsis diebus ægras, unam
 „ quidem mortuam esse; alteram adhucdum
 „ jacere: item matrem, tertiam filiam, &
 „ cohabitantem consobrinam pariter de-
 „ cumbere, omnesque bubones; mulierem
 „ vero tres carbunculos habere: in domo

„ vicina patrem , & filium bubonibus
 „ signatos graviter quoque habere; uxo-
 „ rem nuper mortuam in inguine bubo-
 „ nem gessisse: in tertia domo mulierem
 „ carbunculo notatam periclitari: nullum
 „ proinde de vera peste relinqui dubium:
 „ ideo domos infectas sine mora interclu-
 „ sas, & custodes vico circumdatos esse. “

204. Secutæ paulo post literæ memo-
 „ rabant „ chirurgum militiæ coram sub-
 „ centurione eadem, quæ priores , repe-
 „ risse , & morbum pro peste habere, ex
 „ qua inde ab initio novendecim animæ pe-
 „ riissent: in ipsa civitate agropolitana sar-
 „ torem, qui ultimis Januarii diebus in
 „ Kakasd fuisset, postridie; quam domum
 „ revertisset, (1° Februarii) frigore, &
 „ dolore capitis tentatum, post triduum
 „ bubonem sub inguine dextro accepisse,
 „ atque nunc reconvalescere: comperta re
 „ confestim domi cum suis interclusum;
 „ at, quum ancilla ægrotasset, in Kakasd
 „ 23° transductum esse: in Karátsonfalva,

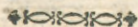
„ vico Kakasd propinguo, quum jam 18°
 „ relatum esset, sessoris filiam, quæ mor-
 „ tuæ in Kakasd puellæ vestem induisset,
 „ morbo teneri; istam, tum & eorum,
 „ qui in eadem convenerant, domos inter-
 „ clusas: pari ratione in aliis duobus vi-
 „ cis factum, quod sessoris, etiamsi omnes
 „ sani essent, in Kakasd nuperrime fuisse
 „ comperti sint. “

205. Itaque, postquam morbi affectio-
 nes, effecta, series, & successio innotue-
 runt, nemo dubitabat veram pestem esse:
 neque tamen adeo terrebant præsentia;
 quam futura: malum diu latuerat: Ka-
 kasd optima totius regionis vina alit:
 hinc frequens oinopolarum concursus:
 Agropolitani ultimis bacchanalium diebus
 lætitiæ causa frequentes adfuerant: malum
 & ipsam civitatem adortum erat: apud
 sartorem omnis generis homines conflu-
 unt: nuperrime magna optimatum celebri-
 tate regius sedis iudex introductus fuerat:
 & tabula regia una cum asseclis, intelle-

cta peste, ad tutiora recesserat: scholares pariter territi ad suos redierant: imo horum nonnulli Claudiopolin petiverunt: sic ne conjectura quidem adsequi valuit, quo, & quorsum seminium pestis intra quatuor menses fors divulgatum fuerit, vel divulgari potuerit.

206. At etiam inter hæc terrificæ prudentiores meliora sperabant: domus primum infecta sex circiter septimanas interclusa fuerat: mater familias vidua erat; proinde paucus apud illam conventus: oinopolis & Agropolitæ non compete-
bant domus ægros habentes: cives, quam-
primum factorem ægrotare sciverunt, tan-
to minus eum adeundi rationem ha-
bebant: &, si adirent, tantum momentanee:
ex illis porro, qui discesserant, vix ali-
qui eam domum frequentasse videban-
tur: denique constans est observatio,
miasma pestiferum hieme nec tam facile
concipi, nec tam cito, & late dis-

pergi, & de cetero homines longe magis domi se continere; quam quidem æstate.

207. Collegium sanitatis eodem, quo primum nuncium accepit, die statuerat: 1º, ut adjacentes circuli pesti obnoxium excubiis circumfisterent; omne cum eo commercium vitarent, & arcerent; omnia ditionis suæ loca visitarent: 2º, ut Agropolis, & Karátsonfalva haud secus; ac Kakasd, circumpositis custodibus occluderetur: 3º, medicus Brukmann cum duobus chirurgis bene peritis quantocius eo se conferret, & loca infecta, dein suspectiora, demum cetera visitaret, & ipse delegatum Agropoli sanitatis confessum praxin præcautionum edoceret: 4º, chirurgus, qui extincta in Ainad peste abesse poterat, in Kakasd iret, & congrua circa ægros, & sanos disponeret.

208. Brukmann cum suis adfuit primo Martii: viserat in itinere Radnot, comitatus küküllöváriensis pagum, ubi puero decenni tumor sub maxilla dextra succreverat,

&

& ideo suspectus habebatur: verum causa fuit purpuræ ex frigore repercussio: medicus nihil pestiferi subesse pronunciavit. Secutarum relationum summa hæc fuit: factorem agropolitanum habuisse in Kakasd sororem, quæ una cum viro ultimis Januarii diebus obiit: eundem ægris morientibusque adstitisse, funebribus epulis interfuisse, & vestimenta, inter cetera vestem pelliceam, domum retulisse: hujus ancillam, quæ 21° Februarii Agropoli ægrota-
verat, 23° obiisse: uxorem vero in Kakasd 2° Martii cum bubone, & carbunculo pestem concepisse, & reconvaluisse: pestis in Karátsonfalva eandem plane originem esse: nam domus infectæ sessorem ex kakasdiensis inquilini, affinis sui, familia, peste tentata, filix suæ vestem reportasse: hanc, & duas alias proles cum petechiis post obiisse: totam familiam in Kakasd quarto Martii transductam esse: in Csiba, vico haud procul dissito, repertum esse adolescentem bubone signatum, qui in Kakasd

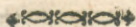
famulans peste correptus fuisset: hujus herum eundem in stabulum submovisse, ubi septem dies deguisset, ac superata vi morbi ad suos rediisset: ex his neminem ægrotasse: in Kakasd vero confirmari historiam de adhibito arsenico: tres in ista domo proles mortuas, totidemque restitutas, omnes pestis indiciis signatas: & matrem, quæ itidem convaluit, sex carbunculos habuisse: contagionem maxime in domos, quæ aut vicinæ, aut consanguinitate junctæ essent, & superiorem vici tractum obtinerent, vulgatissimis conversationis, & supellectilium infectorum commutationis occasionibus (quas ipsi vicanei speciatim profiterentur) grassatam esse, & quindecim invasisse, 13 intactas reliquisse: ab initio Martii, quo separatio conveniens institui cœpisset, tres duntaxat novos pestiferos accessisse: mulierem 20° Martii ultimam ægrotasse, eamque ex bubone in inguine dextro, & carbunculo in abdomine confanatam esse: summam omnium in præfatis

tis

tis locis ex peste ægrotorum esse 55: ex his 30 periisse, & 25 emeruisse.

209. Medicus Brukmann relictis, quos secum adduxerat, chirurgis, ut longinquiorum vicorum visitationem absolverent, rediit Coronam, & 25° Martii eo pervenit: in istis vicis nihil morbo si repertum est præter purpuram, ex qua retropulsa aliquot tenerioris ætatis bubones conceperant, & pestis suspicionem pepererant, quam per scripta ad collegium sanitatis morbi historia penitus delevit.

210. Interea purgatio suppellectilis infectæ primum quidem Agropoli, dein in Karátsonfalva, tandem in Kakasd reliquias fomitis pestiferi extinxit: & circulus, seu sedes imperatam sex hebdomadam sanitatis probationem absolvit ineunte Aprilis: Kakasd vero ob tardio rem ultimæ ægræ reconvalescentiam demum exeunte Junio obsidione liberatum est.

De
Repagulis & Adjumentis
adversus pestem
adhibitis.

211. Cautelas circum, & intra loca infecta contra pestem adhibitas in antecedentibus jam adduxi, sed summatim tantum & obiter; nunc singillatim, & ex professo tractabo, earumque rationem, seriem, & nexum exponam.

212. Collegium sanitatis in Transilvania constat ex membris trium ordinum: inclyti pro principe gubernii, præturæ militaris, & consilii ærarii: primus ordo civilia regendo; alter manum commodando; tertius sumtus præstando sanitatem publicam curant: adsidet medicus agendorum svætor & auctor: est quoque Coronæ consilium in re sanitatis constitutum, perpetuum quidem, sed delegatum: ei adsidet medicus Brukmann pari, quo prior, muneris obligatione: in circulis csikensi, & marusiensi similes confessus ad tempus

con-

contagionis inducti sunt, ut imperata exequerentur, &, quæ moram non patiuntur, confestim ordinarent.

213. Collegium sanitatis jam inde a primo pestis exordio nihil æque sollicitum tenuit; quam ut ne malum, si alicubi erumperet, diu lateret, & clanculum se difunderet: ideo vulgavit per totum principatum obvia indicia, quæ pestem a ceteris morbis distinguunt: hæc sunt: 1° velocitas mortis, intra quatuor vel quinque ægrotationis dies apud longe potissimam morientium partem observabilis: 2° infectio, seu transmigratio similis morbi in cohabitantes, & cum ægris conversantes: 3° major numerus morientum; quam emergentium: 4° tumores in omnibus fere ægris pone aures, sub axillis, & inguinibus oriundi, quorum vix ullus emergentium expertus sit; anthraces, seu tumores locum, cui insident, non secus; ac ferrum candens, ambulantes, & cutem nigrantes: 6° maculæ nigræ lentis magnitudine in omnibus fere

cadaveribus conspicuæ: sic accommodata vel rudissimorum captui pestis, ut ut incompleta, descriptio eo profutura videbatur, ut plebem, & eo magis, qui supra sunt, attentos redderet, ut inde cives, si non certam mali notitiam, saltem suspicionem haurirent, eamque præpositis aperirent; hi vero aut Cibinium, aut Coronam renunciarent.

214. In hunc finem quivis locus constituere debuit visitatores, qui domos obirent, selsores omnes evocarent, & de repertis ægris mortuisve præpositos suos certiores facerent: hi tabellam conficere, & singulo octiduo mittere debebant, in qua locus, æger, principium morbi, & dies mortis adscribi debuit: quod ideo institutum est, ut, si alicubi solito velociora, & crebriora funera contingerent, tempestive resciri, & causa requiri posset: & certe subiti mortis casus absque causa vulgari, & manifesta, grassante in vicinis

pe-

peste, nunquam negligi, aut prætermitti debent.

215. Hæc provisio in districtu coronensi effectum quæsitum sortita est: senatus enim visitationes, ac relationes presse, & acriter imperavit, atque exegit: hinc factum est, ut primi occasus trium, quos infectos habuit vicorum tempestive innotuerint, & confestim malo obviam iri potuerit: etiam militia germanica, & bona pars vernaculæ, subitos & solito crebriores mortis casus statim retegendo, publicæ rei multum profuit: in reliquo autem salutarem, optimeque præceptam dispositionem negligentia, & perversitas frustrarunt, & eluserunt: neque enim par ubique, quæ Coronensibus, vigilantia fuit, & ferme, queis visitationum inspectio, & exactio incumberebat, credere visitatoribus; quam verum requirere maluerunt: hinc plebejis solenne, & impune fuit ægros domibus suis occulere, absentiam pro morbo obtinere, affectiones in ægris mortuisque ob-

vias

vias reticere, falsas appingere, & morbi durationem edicere vera longiorem: profecto nemo facile credet, qua solertia & promptitudine plebeji, præsertim Valachi, historiam falsam ad verisimilitudinem extemplo concinnaverint, & non dicam chirurgis; sed & expertissimo Brukmann imponere tentaverint.

216. Omnia quidem male, & ad suam humanæque societatis perniciem: parum tamen absum, quin excusem: plebs non novit publica, nec pensat: averfatur, & refugit, quidquid sibi suisque obest, & nocet: recelatio pestis tædiosa, gravia, damnosa post se trahit incommoda, quæ ne publicæ quidem rei studiosissimi lubenter participant, & ferant: hinc reperias supra plebis conditionem positos, qui metu, ne ipsi, & sui in istas molestias incidant, aut etiam vulgi inimicitias odiaque suscipiant, acceptam pestis natæ suspicionem (longe magis certam notitiam) penes se retineant, celentque, & eam rem, ceu ad se non

non spectantem, aperire reformident: ita plebejus præsentiam pestis cuidam potestatem habenti retexerat: verum hic non manifestavit; sed occultari svasit: chirurgus mortis casus pro pestilentibus, quales reapse erant, declaravit coram quodam magistratu, qui ambiguum, & palliatam renunciationem collegio sanitatis transmisit.

217. Comperta ocius serius contagio dissimulari debuit, donec militia locum circumcluserit, ne videlicet plebs elaberetur, & malum alio proferret: deinde loca infecto vicina uno eodemque ambitu, in omnem eventum, pariter circumcludebantur, pauciora aut plura pro re nata: ita in fogarasiensi disirictu, quum quatuor essent infecta, quae decem haberent intermedia, hæc cum istis communi stationum circulo comprehendi debuerunt: intacta suæ securitati ab infectis, ut ut inclusis, prospicere debebant: chirurgi primum proxima extus, dein intra ambitum posita visebant: ita vera contagionis amplitudo

tudo certo innotescebat: hinc pro re nata stationes contrahi potuerunt: ampliari quoque potuissent, si opus fuisset.

218. Neque in eo consistit providentia: nam etiam integri tractus, qui unum & alterum duntaxat locum in suo gremio habebant infectum, omni cum ceterioribus commercio, dispositis per seriem stationibus, saltem ad tempus abstinere debuerunt: coronensi districtui ceteris durius accidit, quod quum tria loca infecta haberet; territorio Casariorum, tractibus fogarasien- si, & hárumszékensi adjaceret, a mense Septembri usque Aprilem oblidionem sustinere debuerit.

219. Ubi contagio duo aut plura in vicinia loca inceserat, omni contentione adlaboratum est, ut in ipso exordio confestim contraheretur in unum: ita loca minus attacta malo, & occasionibus id ipsum propagantibus eximebantur: quod quidem non semper primo; sed demum separatis temporibus impetratum est: ut plurimum enim

enim conversatione cum ægris, aut inquinatæ suppellectilis clandestina subductione pestifer fomes ad propinquos, aut vicinos transferat: hæc res simul operæ ministrorum compendium faciebat, neque loco magis infecto periculum augebat: nam ægri in nosocomio; contaminati seorsum collocabantur: transvectio quidem ægris plerumque nocuit, & credo, nonnullis mortem attulit, qui secus emerfissent: verum hic valet tritum illud: „ bonum publicum suprema lex esto.“ Pecora, animaliaque domestica transmigrantium concredebantur comarcho loci, ut horum curam gereret.

220. Succensio domorum sessoribus vacuefactarum in solitudinibus maxime locum habuit, quia metus erat, ne quid inquinatæ suppellectilis remanserit, quæ a furibus subriperetur; tum ne domus istæ vagabundis, forsitan etiam pesti hospitio essent; tum ne excubiis, queis non continuo fidendum fuit, custodiri deberent: neque enim

enim e vestigio purgatores semper acciri potuerunt, & hi quoque nonnunquam prævaricantur: majoribus vicis ob incendiî metum, & propinquitatem aliarum succensionis venia dari, & purgatio substitui debuit.

221. Suppeditatio rerum ad vitam necessariarum in loca conclusa ita ordinata est, ut omnis metus periculumque contagionis concipiendæ aut prolatandæ submoveretur: prope unam stationem bina repagula, octo vel novem cubitos æquidistantia, ad lubitum longa, in altitudine quatuor pedum statuebantur: ultra istud rectangulum suspecti non promiscue; sed pauci simul, & alternatim conveniebant: cis non suspecti: hi vendentes; illi ementes: vendentes sive tradentes ponebant ad latus rectanguli versus locum infectum res suas seorsim in distantia prædicta, & recedebant: dein ementes accedebant: id ipsum observabatur, quando ligna focalia, aut frumenta suppeditabantur: pecuniæ

niæ omnes, quæ ex loco occluso erant, aqua salsa lavari debuerunt: excubitores cavebant, ut omnia fierent juxta præscriptum.

222. Intra loca infecta cura dispositionum penes chirurgos pestiferis expositos fuit, atque eo fine definitam, & adstrictam agendorum normam acceperant: hæc eo collimabat, ut occasiones mali incremento faventes prævertere, & inhibere, fomitemque pestiferum omni ope & opera delere contenderent: hinc plebem periculi ab ægrorum congressu & suppellectilis inquinatæ usu imminentis, incessanter & presse commonefacere debuerunt: visitatores bis quotidie domos obibant, sessorum omnes foras evocabant, &, si ægros reperissent, indicabant: ægri mox in nosocomium; contaminati in domus ipsis destinatas transducebantur: hi sub ingressu spongiis linteisve mundis, aqua cum aceto remissa madidis, corpora abstergere, vestes abjicere, mundasque, aut saltem an-

te mundatas induere debuerunt: stragularum eadem erat ratio, neque plus migrantibus indultum fuit; quam quod arcta necessitas poscebat: ubi duplicia non suppetebant; partitim, & per vices ab ipsismet possessoribus mundabantur: cetera purgatores in eum finem constituti perficiebant: sancte cautum erat, ut contaminati, quam citissime fieri poterat, contagionis periculo eximerentur.

223. Domus, in queis pestiferi decubuerant, statim a vacuatione occludebantur, & vigiliis muniebantur, ingressu solis purgatoribus permisso: iis primum fuit, obstructis fenestris & caminis aliquot uncias sulphuris, pro magnitudine loci, in patina terrea accendere, & post se januas claudere, sicque totum nycthemerum relinquere: hæc fumigatio ter repeti debuit: dein ad suppellectilia veniebant: quæ operiundo corpori apta fuerant, aut adhibita fuisse autumabant, in dolium conjecta acri cinerum lixivio viginti quatuor horas macera-

cerabantur: dein efuso lixivio aqua fervens affundebatur, bis & ter nova: tandem solito more lavabantur, & exsiccabantur: tota operatio ter repeti debuit: vestimenta autem & stragula, quæ lotionem non ferebant, & ægris usui fuerant; item tribona nullius pretii, & stramina comburi debuerunt: tandem utensilia terrea, lignea, vitrea, metallica lixivio indita abstergebant, parietes calce dealbabant, & pavimenta radabant.

224. Restituti absterfo, ut supra dixi, corpore vestes & stragula mutabant, & deposita purgatoribus lavanda, aut pro ratione comburenda dabant: contaminatorum, id est: hominum, qui ægris adstiterant, & sani manserant, supellectilia, lotioni idonea, adlata methodo lavabantur; cetera vero, fumo sulphuris imprægnata, aperto aeri exponebantur, & tertio quoque die rursus suffumigabantur; tandem sub finem mitiore suffitu, puta: ligni juniperi, lustrabantur.

225. Singularum domorum, supellectiliumque purgatio intra tres septimanas absolvi debuit: queis elapsis homines in experimentum sanitatis occlusi, siquidem sani mansissent, domum redire permittebantur: & talis mora probationi hominum, & rerum sufficiebat tum ob efficaciam purgationis, tum quia isti homines in eodem loco extus circumcluso manebant, & tandem extincta ibi peste communem probationem sex septimanarum subire debebant.

226. Mortuorum elatio, & humatio a parabolanis, & vespillonibus absque ulla frequentia in loco ad id ipsum destinato fiebat: foveæ ut minimum quatuor cubitos profundæ cavari debuerunt: cadaveribus calx, ubi haberi potuit; secus cineres injiciebantur: nonnunquam utrumque, præsertim in solitudinibus, defecit: ubi ministri ad manum non erant, aut non suppetebant; contaminati suppleverunt: cœmeteria pestiferorum post extinctionem pestis

flis

ftis circumſepta, & loca fovearum ſupra ſolum cumulata ſunt.

227. Domorum, rerumque combuſtarum pretium poſſeſſoribus ærarium reſarſit: utrumque quidem ad ſublevandam jacturam; poſtremum vero eo potiffimum fine, ut homines tanto lubentius traderent ſupellectilem infectam: verum id non fuit ſatis: nam plebs ſuſpicioſa diffidebat, an ſupellex tanti taxatum iret, quanti æſtimabat, & an promiſſa compenſatio reapse repræſentanda eſſet: deinde nec a clandestinis ſubreptionibus ſatis cautum erat: hinc juffu principis auguſtiſſimæ recelatoribus merces trium aureorum; celatoribus vero, pro modo facti, capitis poena conſtituta eſt, magno ſane profectu: nam hi metu delatorum eo minus abſcondere ſuſtinebant; illi eo vigilantius attendebant.

228. Paucitas & raritas ægrotantium, vertente in finem peſte, ſpatium & moram dabat, ut prius purgatio infectarum do-

morum absolveretur; quam malum penitus
 expiraret: & tunc inter ministros, qui
 eodem loco sedebant, pro re nata unus
 aut alter dimittebatur: nihil vero magis
 angebat; quam ut ne pestifer fomes, sicubi
 lateret, pestem improvise resuscitaret: hinc
 generalis purgatio omnium domorum tam
 ante purgatarum; quam intactarum ador-
 nari, & perfici debuit ab ipsis sessoribus, chi-
 rurgo methodum monstrante: huic negotio
 prima, & altera septimana communis pro-
 bationis impensæ sunt: si interea quis peste
 corriperetur; exacta mora frustra erat, &
 tota probatio a die mortis, aut restitutionis
 ejusdem ægri rursus inchoari debuit, do-
 nec sex septimanæ continuæ omnium in-
 tegratem, & veneni pestiferi extinctionem
 fideliter comprobassent.

229. Ultimis diebus medicus Bruk-
 mann, adjuvante uno alterove chirurgo
 bene experto, super exacta purgatione
 firicte, & singillatim requirebat, & visita-
 tio-

tionem loci nuper infecti adornabat: omnes animæ, quot ante pestem fuerant, referebantur in tabellas, ut inde numerus defunctorum appareret: propingui mortuorum circumstantias, & adjuncta morbi, proruptaque indicia singillatim rogabantur, ut inde morbi genus elucesceret: similiter & omnes, qui convaluerant: tandem etiam, qui se intactos perhibebant, chirurgus se visendos exhibere debuerunt, ut, si fors pestem habuissent, inficiari non possent: omnia hæc in tabellas adducta sunt, quæ cum iis, quas expositi chirurgi transmiserunt, compositæ prodiderunt numerum ægrotorum, mortuorum, & emerforum.

230. Eadem occasione singulæ ratione utentes animæ commonefiebant, ut, si quid infectæ supellectilis haberent, & sibi nocissent, actutum revelarent: super ea re postridie illis jurandum esse: cogitarentque serio, quam severe deus perjurium ulciscatur.

231. Itaque, posteaquam singuli prae-eunti animarum curatori jusjurandum edixerant, & sic certitudinem, quæ haberi potuit, summam de deleta peste professi erant, medicus instrumentum legale desuper edidit, & obsidionem solvit.

232. Summa omnium, quos pestis a primordio in omnibus locis memoratis incesit, inventa est 1643; mortuorum 1204; restitutorum 439: ergo ex quatuor infectis tertius quisque & plusculum plus perierunt: quæ ratio major est; quam anno 1756: nam tunc ex tribus infectis tantum duo vita excefferunt.

233. Ita contagio, quæ ex vicinia in Transilvaniam per tres vias penetraverat; variis ambagibus sex regiones invaserat; in nonnullis tractibus solitudines primum; in aliis & vicos, unum pluresve, infestaverat, intra undecim menses, mense Majo, quo surgere solet, extincta est, evidente argumento, humanam industriam adversus hanc calamitatem plurimum valere:

lere: & certe dubito, an unquam in ullo regno provinciave tanta, & tam operosa molimina olim adhibita fuerint, & calamitas adeo exigua clade in tot locis coercita, & extincta sit.

234. Attamen felix iste successus finire cogitantibus dedit ansam medicos conviciandi: „ pestem longe sævius esse „ malum; quam ut intra tam exiguam cladem consistere potuisset: nuperis pestilentis annorum 1738, 1742, 1756; imo „ omnium retro seculorum multa hominum millia periisse: non raro vagari per vulgus morbos, qui multo „ majorem; quam iste nuperrimus, quem „ pestem nominare medicis placuit, stragem edant: medicos perperam toti „ principatui turbas accersisse, & ærarium „ multis pecuniis vacuasse. “

235. An ergo medici, qui pesti anno 1756 interfuerunt, inter pestiferos versati sunt, ægros cadaveraque manibus contraxerunt, suisque oculis viferunt, aut tantæ

sunt ignorantiae, ut pestem non cognoscant; aut tantae impudentiae, & nequitiae, ut sanitatis collegiis confessibusque; omnibus Transilvaniae ordinibus; medicis aulicis; excelsissimae aulae ultra decem menses imponere potuerint?

236. An medicus Brukmann, qui, quotiescunque de exorta peste requireret, militares, & civiles testes semper, & ubique adhibuit, hos, & ipsam plebem nefariis artibus fascinare potuit? estne alter a peste morbus, qui ut minimum dimidiam aegrorum partem intra quartum quintumve aegrotationis diem perimat? intra idem intervallum bubones, carbunculos, petechias progignat; & ex quo vix ullus sine bubone saltem emergat? an chirurgi pestiferis expositi, quisque intra locum suum arcte conclusi, ab invicem longe disiti, per singulas septimanas in tabellas similem omni dote morbum, ut anno 1756; describere, & unitis velut consiliis fallere potuerunt? an ergo in gratiam incredulorum

satius fuit malum suæ sponti relinquere; quam pro virili compescere? accedant, & conferant istas tabellas tum inter se, tum cum anterioribus, & convincentur aut olim pestem non fuisse, aut nuperrimam reapse talem esse.

237. Plura objicerem, si cum gnaris pugnarem: itaque conticeo: neque enim tanti publicæ rei interest, ut resipiscant: imo nemo mecum non exoptabit, ut istis occasio errores suos exuendi nunquam nascatur; sed potius, si pestis aliquando ingrueret, semper pari, aut etiam minori clade offendantur.

T A B E L L A

summarium pestis transilvanicæ annorum MDCCLXX & MDCCLXXI specimen exhibens.

NOMINA DISTRICTUUM, in quibus fuit pestis	NOMINA LOCORUM, in quibus fuit pestis.	NUM. FAMILIARUM omnium in his locis	NUM. FAMILIARUM infectarum in iisdem	NUM. ÆGRORUM ex peste	NUM. MORTUORUM ex peste	NUM. CONVALE- SCENTIUM ex peste	IN TOTO DISTRICTU FUERUNT			
							familiæ infectæ	ægri ex peste	mortui ex peste	reconva- lescentes ex peste
DISTRICTUS CORONENSIS	Territorium Cafariorum	665	236	743	615	128	317	971	789	182
	Rosnavia	552	11	34	24	10				
	Novum Tohan	113	58	160	121	39				
	Vetus Tohan	162	12	34	29	5				
DISTRICTUS FOGARASIENSIS	Butsum	69	22	65	46	19	39	121	96	25
	Magnum Beriovi	64	8	25	20	5				
	Netot	57	3	12	11	1				
	Sarkaicza	98	5	17	17	—				
	Neo - Sinka	114	1	2	2	—				
SEDES NAGY-SINKENSIS	Rofunda	119	1	7	6	1	1	7	6	1
COMITATUS HÁROMSZÉK	Vallis Bodzenlis c. Xenod.	64	14	53	33	20	103	377	205	172
	Körös	74	62	242	120	122				
	Kováfzna	330	6	23	15	8				
	Bodola	171	21	59	37	22				
SEDES CSIKENSIS	Ainad cum duobus vicinis viculis	81	29	112	78	34	29	112	78	34
SEDES SEU COMIT. MARUSINUS.	Kakasd	29	15	49	25	24	17	55	30	25
	Maros-Vásárhely	664	1	3	2	1				
	Karátsonfalva	60	1	3	3	—				
In omnibus sex horum districtuum locis infectis fuerunt		familiæ universæ					familiæ infectæ	ægri ex peste	mortui ex peste	convalesc. ex peste
		3486					506	1643	1204	439

1850

<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>	<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>
<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>	<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>
<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>	<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>
<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>	<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>
<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>	<p>1850</p> <p>1000</p> <p>in dollars</p>

WZ
260
C498h
1799

